

გოჩა ფერაძე

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,
თინათინ წერეთლის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის
სამართლის ისტორიისა და თეორიის განყოფილების ხელმძღვანელი

პირველი ქართველი პროკურორები (XIX საუკუნის I მეოთხედი)

პროფესორი რევაზ გოგშელიძე ქართველ იურისტთა იმ ნიჭიერ თაობას ეკუთვნის, რომელიც გასული საუკუნის 80-იანი წლებში გამოვიდა სამეცნიერო-პედაგოგიურ ასპარეზზე და ჩვენ, ჯერ კიდევ სტუდენტებს, უპირველეს ყოვლისა, პროფესიული მოვალეობისადმი ერთგულებით, კეთილსინდისიერებითა და გულისხმიერებით დაგვამახსოვრა თავი. დღემდე ძვირფას მოგონებად მრჩება შეხვედრები უნივერსიტეტის მეოთხე კორპუსში სისხლის სამართლის პროცესის კათედრაზე, კრიმინალისტიკის სახელდახელოდ გამართულ ლაბორატორიასა (სადაც ყველაფერს მისი ხელი ეტყობოდა), თუ ბიბლიოთეკაში. ხანგრძლივი და ძალზედ ნაყოფიერი დისკუსიები მასთან, როგორც პედაგოგთან და როგორც უფროს მეგობართან, ცხოვრებისეულ, გასული საუკუნის 80-იანი წლებში ესოდენ აქტუალურ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. იშვიათად შემხვედრია პიროვნება, რომელსაც ასე უხვად ჰქონდეს მომადლებული გასაოცარი ნიჭი გაითავისოს სხვისი სატკივარი, დაგეხმაროს მის დაძლევაში და ეს ყველაფერი გააკეთოს ისე მაღლიანად, თითქოსდა ზეციდან, თვით შემოქმედისგან იყოს დავალებული. მოხარული ვარ და მეტიც, ჩემთვის დიდი პატივია ვმონაწილეობდე ძვირფასი მეგობრისა და კოლეგის, პროფესორ რევაზ გოგშელიძის, ხსოვნისადმი მიღძვნილი სამეცნიერო კრებულის გამოცემაში.

ჩვენი დროის დიდ შემომქმედზე, ბატონ ოთარზე რომ არაფერი ვთქვათ, ჭილაძეების გვარის მდიდარი ისტორიული წარსულის შესახებ პროკურატურის ისტორიაზე მუშაობის დაწყებამდეც მქონდა გარკვეული წარმოდგენა. ჯერ კიდევ სიჭაბუკეში, ლადო ასათიანის ლექსის მაძლსა¹ და ღვინით სავსე პირველი ჭიქის სურნელს შემოყვა ჩემი და არაერთი ჩემი თანატოლის ცხოვრებაში “ჭინჭილაზე იერიშის მიმტანი“ შედან ჭილაძის ისტორია. მისი განთქმული თამაძობისა და მასთან ჯიბრობისას, ალკოჰოლის მოჭარბებულ რაოდენობას გადაყოლილი, თვით ირანის შაჰის სეფი I-ის (1611-1642წ.წ.) ამბავი.² მოგვიანებით ისიც შევიტყვეთ, რომ დიდ ფეოდალს არც სუფრის მიღმა, სამეურნეო თუ საბრძოლო ასპარეზზე შეურცხევენია თავი. წინდახედული მეურნეც ყოფილა და მის სამფლობელოში მდებარე,

¹ „... როცა დაიმსხვრა სასმურები და დაილია, მაშინ გულბათ ჭავჭავაძე გადაირია, გადაირია, როგორც ერთ დროს შედან ჭილაძე და იერიში მიიტანა წვრილ ჭინჭილაზე.“ იმედია, კიდევ არაერთ თაობას აუჩქროლებს სისხლს დიდი მგოსნის მიერ მატერიალურ სამყაროში გადმოტანილი ქართული სიტყვის მაღლი და მისი წყალობით გაცოცხლებული სასიქადულო მამულიშვილისა და განთქმული თამაძის გულბათ ჭავჭავაძის თავს გადამხდარი ეს სამხიარულო ისტორია.

² არქანჯელო ლამბერტი - „სამეგრელოს აღწერა“, ლევან ასათიანის წინასიტყვაობით, რედაქციით და შენიშვნებით, იტალიურიდან თარგმნა ალ.ჭყონიამ, თბ. 1938წ., თავი VIII, პურის ჭამა და წვეულობა, გვ.42-50.

ერთ-ერთი უძველესი შხეფის ციხე-სიმაგრის აღდგენა-გამაგრებისთვისაც გვარიანად გარჯილა. აღნიშნულს, ამ ისტორიული კომპლექსის კოშკზე შემორჩენილი წარწერაც ადასტურებს, რომ: „კოშკი ესე კარისთუვალი შედან აღაშენა“.³ თავის საქვეყნოდ ცნობილ ჩანაწერებში, „საქართველოს სამეფოში ყველაზე დიდ თავადად მოიხსენიებს“ შედან ჭილაძეს (Scedan Cilazé), იტალიელი მისიონერი დონ კრისტოფორო დე კასტელიც.⁴

„საჭილაოს“ მფლობელთა გავლენასა და სიძლიერეს უსვამდა ხაზს ვახუშტი ბატონიშვილიც, რომელმაც საკუთარ თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ზნენი და ჩვეულებანი საქართველოსანი“, ამ ძირძველი საფეოდალო სახლის წარმომადგენლები იმერეთის დიდებულთა უწარჩინებულეს გვარებს შორის მოიხსენია.⁵ ფეოდალური საქართველოს ისტორიის ცნობილი მკვლევარი, ქალბატონი ოლღა სოსელია კი, ვინმე კახუტა ჭილაძეს, XVII საუკუნის მეორე ნახევარში, წერეთლებზე უფრო გავლენიან და დიდი ძალაუფლების მქონე თავადებს შორის ასახელებდა.⁶

შედან ჭილაძის თანამედროვე გახლდათ შუა საუკუნეების საქართველოში თავისი მიღწევებითა თუ, დაუნდობლობით გამორჩეული, სამეგრელოსა, და იყო დრო, მთელი დასავლეთ საქართველოს ბედის განმსაზღვრელი მთავარი ლევან II დადიანი (1611-1657წ.წ.). მისმა, მართალია ცოდვილმა, მაგრამ ჭილაძის ქალისადმი (Cilazze) უთუოდ დიდი სიყვარულის ამბავმა საუკუნეებს გაუძლო და დღემდე ერთ პიროვნებაში ბოროტისა და კეთილის, ნათელისა და ბნელის თავსებადობის იშვიათ გამოვლინებად რჩება.

საკუთარ ბიძასა და გამზრდელს, გიორგი ლიპარტიანს წაართვა ლევანმა ახალგაზრდა მეუღლე ნესტან-დარეჯანი და მის მიმართ გასაოცარი ერთგულება გამოიჩინა. თანამეცხედრის ყველა თხოვნასა თუ, მოთხოვნას ასრულებდა. ავადმყოფობისა და გარდაცვალების შემდეგ (1639წ.) კი, მისი სულის მოსახსენიებლად ქართულ ეკლესია-მონასტრებს როგორც, ქვეყნის შიგნით ისე, მის საზღვრებს გარეთ დიდძალი თანხები

³ ვ.სილოგავა, რუსთაველის ეპოქის ერთი ეპიგრაფიკული ლექსი, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1984წ., N47.

⁴ დონ კრისტოფორო დე კასტელი - „ცნობები და ალბომი საქართველოს შესახებ“, თბ., „მეცნიერება“, 1976წ., გვ.100.

⁵ ქართლის ცხოვრება, ტ.4, ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, თბ. 1973წ., გვ.36.

⁶ ოლღა სოსელია - „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან“, თბ., გამომც. „მეცნიერება“, 1981წ., გვ.120.

შესწირა.⁷ შეაკეთა მის სამფლობელოში მდებარე მრავალი ტაძარი. 1643-1649 წლებში იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის წინამძღვრის, ცნობილი დიპლომატისა და განმანათლებლის, ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილის (იგივე ნიკიფორე ირზახის) თანადგომით ვალები გაუსტუმრა ქართული სულიერების ამ უმნიშვნელოვანეს კერას და მისი რესტავრირებისთვის საჭირო თანხებიც თავადვე გაიღო. როგორც XVIII საუკუნის გამოჩენილი ქართველი საეკლესიო და საზოგადო მოღვაწე ტიმოთე გაბაშვილი (1703-1764წ.წ.) აღნიშნავდა: „განუახლებია და აღუმენებია საკურთხეველის ზეითი კონქი დადიანს ლეონს და მეუღლესა მისსა ნესტან-დარეჯან დედოფალს, ჭილაძის ქალს. ორნივე შიგ ხატთან“.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით აღარ გვიკვირს, რომ მამულის სიდიდითა და ეკონომიკური სიძლიერით ფრთაშესხმულ ჭილაძეებს ერთ ხანს, მთავრის ტიტულის მოპოვებაც კი უცდიათ. თავად ამ გვარის წარმომადგენლები კი იმდენად დაწინაურებულან, რომ მათი ნათესავად მოკიდება სამეფო ოჯახისთვისაც მისაღები იყო. იგივე ტიმოთე გაბაშვილის ცნობით, ჭილაძეების გვარის ერთ-ერთ წარმომადგენელს, ვინმე გუსტანის შვილს ჯავახს, ლუარსაბ მეფის და შეურთავს ცოლად.⁸

თუმცა, ეს ყველაფერი როგორც იტყვიან „წარსულში დარჩა“. XVII საუკუნის მიწურულს იმერეთის მეფესა და გურია-სამეგრელოს მთავრებს შორის წარმოებული ხანგრძლივი ომების შედეგად, რომლის ასპარეზსა და ხშირად მიზეზსაც, სწორედ საჭილაო წარმომადგენდა, ჭილაძეების გვარი დასუსტდა. მისი არაერთი წარმომადგენელი კი, იძულებული გახდა საკუთარი სიცოცხლისა და ოჯახის გადასარჩენად თავშესაფარი სხვაგან ეძებნა. ასე აღმოჩნდნენ იმერეთის სამეფო კარის წარჩინებული თავადიშვილები, ჭილაძეები აღმოსავლეთ საქართველოში, ქართლის მეფის, ვახტანგ VI კარზე. მათი ერთი ნაწილი კახეთშიც გადასულა, ნაწილი კი, სულაც კავკასიონს მიღმა, ქალაქ მოზდოკში დასახლებულა.

⁷ ტიმოთე გაბაშვილი (1703-1764წ.წ.) - „მიმოსლვა“, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, ლექსიკონი და საძიებლები დაურთო ელ.მეტრეველმა, თბ., 1956წ., გვ.80; სრულად იხ. ლ.კიკნაძე - „ვასილ ჭილაძე. ახალი სახელი ქართულ ლექსიკოგრაფიაში“, თბილისი, კორნელი კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, 2015, გვ.11.

⁸ იქვე, გვ.12.

საგულისხმოა, რომ ასი წლის შემდეგ, დროის უკუღმართობის გამო კავკასიონს გაღმა-გამოღმა მიმოფანტული გვარის, ორი ღირსეული წარმომადგენელი სამოხელეო ასპარეზზე სწორედ პროკურორობამ და კანონების კარგმა ცოდნამ დააკავშირა. მხედველობაში გვაქვს ქართლის მეფის ვახტანგ VI სამართლის წიგნის თარგმნა, რისთვისაც საქართველოს მთავარმართებელის, ინფანტერიის გენერალ ალექსი ერმოლოვის ბრძანებით, 1822 წელს სპეციალური კომისია შეიქმნა. წორედ ამ კომისიის შემადგენლობაში გადაიკვეთა საქართველოს უზენაესი მთავრობის პირველი ქართველი პროკურორის, გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილისა და საქართველო-იმერეთის უწმინდესი სინოდის კანტორის, ასევე პირველი პროკურორის ვასილ ჭილაძის გზები.

მართლაც იშვიათი დამთხვევაა. ჩვენზე გაცილებით დიდ და პროკურატურის შეუდარებლად ხანგრძლივი ისტორიის მქონე ქვეყნებშიც კი, შეიძლება გაჭირდეს მსაგავსი მაგალითის მოძიება, რომ ერთდროულად ქვეყნის უმაღლესი რანგის საერო და სასულიერო პროკურორები მოგვარეები იყვნენ. საქართველოში კი ასეთი რამ მოხდა და ისიც პროკურატურის, როგორც სახელისუფლებო მაკონტროლებელი ინსტიტუტის შემოღების საწყის ეტაპზევე.⁹ კერძოდ, საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულ წერილობით წყაროებზე დაყრდნობით დასტურდება, რომ 1821 წლის 1 აგვისტოს საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის თანამდებობაზე, ერთ დროს საჭილაოდან ქართლში გადმოხვეწილი და დუშეთის მაზრაში დამკვიდრებული ტახტის აზნაურის ბაბანა ჭილაშვილის შთამომავალი გიორგი, იგივე იაგორ ჭილაშვილი დაინიშნა.¹⁰ რაც შეეხება საქართველო-იმერეთის უწმინდესი სინოდის პროკურორის თანამდებობას, პირველი ვინც 1814 წლიდან ანუ, მისი შემოღების დღიდან 14 წლის განმავლობაში ამ თანამდებობაზე

⁹ აქვე დავძენთ რომ საქართველოს მთავარმართებლის პავლე ციციანოვის მოთხოვნის საფუძველზე რუსეთის იმპერატორის მიერ სენატისთვის **1803 წლის 12 ივლისს** მიცემული დავალების თანახმად, საქართველოს უზენაეს მთავრობასთან, შემოღებული იქნა **საქართველოს პროკურორის თანამდებობა** საქმეთა წარმოებაზე დასაკვირვებლად და ამ პროცესის რუსეთის შიდა გუბერნიებთან შესაბამისობაში მოსაყვანად (იხ. **Полное собрание законов Российской империи** (ПСЗРИ), Собрание Первое. Том XXVII., Издательство: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, СПб., 1830, ст. 785-786).

¹⁰ საქართველოს ეროვნული არქივი, საქმე 6136, ფონდი 2, აღწ. 1, გვ.12.

მუშაობდა, საჭილაოდან უკვე ჩრდილოეთ კავკასიაში (ქ.მოზდოკში) გადახვეწილი ჭილაძეთა გვარის კიდევ ერთი ღირსეული წარმომადგენელი ვასილ ჭილაძე გახლდათ.¹¹

საგულისხმოა, რომ ორივემ ვასილმაც და გიორგიმაც როგორც სახელისუფლებო ისე, ინტელექტუალური წრეების მხრიდან ამ საყოველთაო აღიარებამდე ურთულესი და იმავდროულად ღირსეული გზა განვლეს. თუმცა, მრავალი განსაცდელის მიუხედავად, არცერთ მათგანს არც სამოხელეო და არც შემოქმედებით ასპარეზზე კანონის მსახურისთვის უმაღლესი სათნოების - ღირსებისთვის ზურგი არ შეუქცევიათ.

ზოგადად ჩვენი ქვეყნის, მით უფრო პროკურატურის ისტორიით დაინტერესებული მკითხველისთვის ამ ძალზედ საინტერესო, ფართო საზოგადოებისთვის კი ნაკლებად ცნობილ მამულიშვილთა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ თხრობას ასაკით უფროსი, ვასილ მათეს ძე ჭილაძით დავიწყებთ. პირველი ქართველით, ვინც ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით, საკუთარი ცხოვრება პროკურორის საპატიო პროფესიას დაუკავშირა და სიცოცხლის ბოლომდე უერთგულა.

აქვე გვინდა ხაზი გავუსვათ კიდევ ერთ გარემოებას. კერძოდ, ვისთვისაც გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილის ღვაწლის წარმოჩენაში, აკად. სერგო ჯორბენაძის,¹² პროფ. ივანე სურგულაძის¹³ ღვაწლი ცნობილია, იგივე შეუძლიათ გაიმეორონ, როგორც ვასილ ჭილაძის წარმომჩენსა და დამფასებელზე ფილოლოგიის დოქტორ, ქალბატონ ლია კიკნაძესთან მიმართებაში. ღვაწლმოსილი მეცნიერი, ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაინტერესდა ვასილ ჭილაძის ცხოვრებითა და შემოქმედებით. საქართველოსა და რუსეთის სიძველეთსაცავებში დიდძალი მასალა მოიძია, შეისწავლა და მრავალწლიანი შრომის შედეგი ამ რამდენიმე წლის

¹¹ როგორც ქალბატონი ლ.კიკნაძე აღნიშნავს რუსეთის იმპერიის შს მინისტრის შუამდგომლობაზე ვასილ ჭილაძის პროკურორის თანამდებობაზე დანიშვნასთან დაკავშირებით, იმპერატორ ალექსანდრე I პირადად წაუწერია: „Чиляева определить прокурором в Грузинскую Синодальную Кантору. Вена, ноябрь 6-го 1814 года“. სრ. იხ. ლ.კიკნაძე, დასახ. ნაშრომი გვ.25.

¹² ს.ჯორბენაძე „ი.გ. ჭილაშვილი - დიდი მოაზროვნე და სახელოვანი იურისტი“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1963წ., N1, გვ. 63-71.

¹³ ივანე სურგულაძე, „ი.ჭილაშვილის პოლიტიკური შეხედულებანი“, თბილისი, გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1979 წელი.

წინ, საკმაოდ ვრცელი, 260 გვერდიანი მონოგრაფიის სახით ფართო საზოგადოების სამსჯავროზე გამოიტანა.¹⁴

როგორც ავტორი, წიგნის შესავალშივე მიუთითებს მის უმთავრეს ამოცანას, ისტორიული სამართლიანობის აღდგენა, ვასილ ჭილაძის, როგორც უნიკალური ნაშრომის რუსეთის აკადემიის ლექსიკონის ექვსტომულის ქართულ ენაზე მთარგმნელისა და საქართველოში საეკლესიო რეფორმის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილის წარმოჩენა, მისთვის ქართულ ლექსიკოგრაფიაში ღირსეული ადგილის დამკვიდრება წარმოადგენდა. განსაკუთრებულ გულსტკივილს გამოთქვამდა ქალბატონი ლია იმის გამო, რომ: „მომდევნო საუკუნეებში ვასილ ჭილაძის „საქები ღვაწლი“ დავიწყებას მიეცა და ლექსიკონების ავტორად, თითქმის 200 წლის განმავლობაში იოანე ბატონიშვილი მიიჩნეოდა.

როგორც ამ დიდებული ნაშრომის ერთი, რიგითი დამფასებელი ვიტყვი, რომ ქალბატონმა ლიამ დასახულ ამოცანას თავი ბრწყინვალედ გაართვა. პირველწყაროებზე, უნიკალურ საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, მან „მუქი მოჭვინა“ ლექსკონების შექმნის ისტორიას. სწორედ, მისი მონდომების წყალობით, კონკრეტულ წერილობით მტკიცებულებებზე დაყრდნობით დასაბუთებულია, რომ ლექსიკონების შემდგენელია არა იოანე ბატონიშვილი, არამედ ერთ დროს „ძველი ქართული მწერლობის ისტორიაში მოკრძალებული ადგილის მქონე ვასილ ჭილაძე“. გასაოცარი ნებისყოფისა და მართლაც ენციკლოპედიური განათლების მქონე პიროვნება, „რომელმაც დაუჯერებლად მოკლე დროში, 2 წელიწადში თარგმნა დიდი მოცულობის გამორჩეული ნაშრომი, რუსეთის აკადემიის ლექსიკონის ექვსტომეული, რის შედეგადაც შექმნა ორი ძალზე მნიშვნელოვანი ლექსიკონი - რუსულ-ქართული (≈40.000 სიტყვა) და საბუნებისმეტყველო-განმარტებითი (2.500 ტერმინი)“.¹⁵

კიდევ ერთი, რაც ჩვენთვის იურისტებისთვის ამ ნაშრომიდან განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, ქალბატონი ლიას მონოგრაფია შეიცავს უძვირფასეს მასალას ვასილ ჭილაძის პირადი ცხოვრების, მისი უახლოესი ადამიანებისა და რაც მთავარია, საკმაოდ ხანგრძლივი საქმიანობის შესახებ საქართველო-იმერეთის უწმინდესი სინოდის

¹⁴ ლია კვიციანი, „ვასილ ჭილაძე. ახალი სახელი ქართულ ლექსიკოგრაფიაში“, თბილისი, კორნელი კეკელიძის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, 2015წელი.

¹⁵ ლია კვიციანი, დასახ. ნაშრომი გვ.213.

პროკურორის თანამდებობაზე. თანაც ეს ყველაფერი მოძიებული, აღწერილია ისეთი სისრულითა და მეცნიერული კეთილსინდისიერებით, რომ ძნელია რამე დაამატო.

დაბადებულია ვასილ მათეს ძე ჭილაძე 1776 წელს ჩრდილოეთ კავკასიაში, ქ.მოზდოკში.¹⁶ ოჯახში მის გარდა კიდევ სამი ვაჟი: იოანე, გიორგი (ეგორ) და სტეფანე ჭილაძეები იზრდებოდნენ. ოჯახს მატერიალურად უჭირდა და მთელი მათი ქონება ქ.მოზდოკში მდებარე ერთი ხის სახლითა და ერთი ყმა გლეხით განისაზღვრებოდა. მიგვაჩნია, სწორედ გაჭირვება და საკუთრებაში: სოფლების, სახნავ-სათესის, ყმა გლეხების არ ყოლა გახდა მიზეზი იმისა, რომ მიუხედავად იმერეთის მეფის სოლომონ II სიგელისა¹⁷ და ქართლ-კახეთის უკანასკნელი მეფის გიორგი XIII ქვრივის, დედოფალ მარიამის მხარდაჭერისა,¹⁸ ჭილაძეებმა საკუთარი თავადური წარმომავლობის დამტკიცება ვერ შეძლეს და კავკასიის გუბერნიის თავად-აზნაურთა საგვარეულო სიაში აზნაურებად არიან მოხსენიებულნი.¹⁹

აქვე დავძენთ, რომ გაჭირვებამ ხელი ვერ შეუშალა ძმებ ჭილაძეებს იმ დროისათვის საკმაოდ კარგი განათლება მიეღოთ. სწორედ განათლებამ, კერძოდ ქართული და რუსული ენების კარგმა ცოდნამ, განსაზღვრა სამსახურეობრივ ასპრეზზე ვასილ ჭილაძის პირველი ნაბიჯებიც. 1795 წელს, ის დაინიშნა მოზდოკის ზემო სასაზღვრო სასამართლოში კანცელარისტად და ხუთწლიანი, უადრესად შრომატევადი საქმიანობის შემდეგ, 1800 წლის მაისში მიიღო სამოქალაქო პირისთვის განკუთვნილი პირველი და ყველაზე დაბალი, მე-14 კლასის, კოლეგიის რეგისტრატორის სამოხელეო ჩინი.²⁰

¹⁶ ЦГИА, ф.797, Оп.2, 1818, д. 9425, 9427. ასევე ლ.კიკნაძე - დასახ. ნაშრომი, გვ.19.

¹⁷ სრულიად იმერეთისა, ოდიშისა, ლეჩხუმისა, გურიისა, სვანთა და სხვათა მეფის სოლომონ II მიერ ხელმოწერილი ჭილაძეების თავადობის დამადასტურებელი სიგელი სრულად, იხ. Центральный государственный исторический архив (ЦГИА СПб), ф.1284, оп.3, кн.24, 1805, д.28.

¹⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ ვასილის ერთ-ერთი ძმა გიორგი (ეგორ) ჭილაძე 1803 წელს გამცილებლად გაუყოლებიათ გენერალ ლაზარევის მკვლელობისთვის ბელგოროდში გადასახლებული ქართლ-კახეთის უკანასკნელი დედოფლის მარიამისთვის. სწორედ დედოფალი სთხოვდა 1805 წელს მეფის რუსეთის ერთ-ერთ მაღალჩინოსანს, საქართველოში დახმარებოდა მის ერთგულ მსახურს, გიორგი ჭილაძეს საკუთარი თავადური წარმომავლობის დამტკიცებაში. მით უფრო, რომ დედოფლისვე მტკიცებით, გიორგის იმ დროისთვის მეფის მიერ გაცემული შესაბამისი სიგელიც ხელზე ქონია და მეფესთან ერთად ომშიც მიუღია მონაწილეობა (იხ. იქვე); მეტიც, ცოტა უფრო ადრე, ქართლ-კახეთის მეფეს ერეკლე II-ეს სათანადოდ შუფასებია რა გიორგის ნიჭი და მონდომება, ენერგიული ახალგაზრდა სამეფო კარზე თარჯიმნად დაუტოვებია.

¹⁹ საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 2, აღწერა 1, საქმე N1055, გვ.1-2.

²⁰ თვალსაჩინოებისთვის, კოლეგიის რეგისტრატორს 1882 წლამდე რუსეთის იმპერიაში „პრაპორშიკის“ სამხედრო საკლასო წოდება შეესაბამებოდა.

სამაგიეროდ, იმ წლებში მიღებულ ცოდნას, გამოცდილებას ტყუილად არ ჩაუვლია და მომდევნო წლები კარიერული წინსვლის თვალსაზრისით მისთვის გაცილებით წარმატებული გამოდგა. 1803 წელს, როდესაც ის პეტერბურგში, საგარეო საქმეთა კოლეგიაში მთარგმნელად დაინიშნა, უკვე მერვე კლასის სახელმწიფო მოხელე - კოლეგიის ასესორი გახლდათ.²¹ იმავედროულად, სამსახურეობრივ მოვალეობათა მაღალ პროფესიულ დონეზე შესრულებისთვის, ხელმძღვანელობისგან მიღებული ჰქონია არაერთი მაღლობა და ორჯერ, 1803 წელს „გენერალური რეგლამენტის“, ხოლო 1804 წელს რუსეთის სისხლის სამართლის კანონების თარგმნისთვის ბრილიანტის ბეჭდითაც დაუჯილდოვებიათ.²²

მიგვაჩნია, დიდ შრომისმოყვარეობასთან ერთად, მის წინსვლას მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ქართლ-კახეთის სამეფო ოჯახის წევრებთან დაახლოებამაც. მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ 1801 წელს ის დანიშნეს რუსეთში გაწვეული იოანე, ბაგრატ და მირიან ბატონიშვილების „პრისტავად“. ამ თანამდებობაზე დანიშვნამ კი, (ის რიგ სხვა ფუნქციებთან ერთად ბატონიშვილებისთვის სამდივნო, მთარგმნელობითი მომსახურეობის გაწევასაც ითვალისწინებდა),²³ შესაძლებლობა მისცა ნიჭიერ ახალგაზრდას, საუკეთესო კუთხით წარმოეჩინა საკუთარი თავი, მართალია გადასახლებული მაგრამ იმპერატორის კარზე მაინც მნიშვნელოვანი გავლენის მქონე სამეფო ოჯახის წინაშე.²⁴

²¹ სწორედ კაპიტნის ჩინით მოიხსენიებს საკუთარ თავს ვ.ჭილაძე მანიფესტის ქართულ თარგმანში, რომლის ტექსტის ბოლოში ვკითხულობთ: „დაბეჭდილ არს სენატსა შინა მოსკოვს, ხოლო ითარგმნა ვასილი მათეიჩის ჩილავეისა მიერ ნამდვილსა პირსა ზედან, რომელიც არს აწ შტატს კაპიტანი“ (საკლასო წოდებების შესახებ სიაში, კაპიტნის, პრემიერ მაიორის სამხედრო წოდება, სწორედ კოლეგიის ასესორის მე-8 კლასის სამოქალაქო ჩინს შეესაბამებოდა გ.ფ.).

²² ლ.კვიციანი - დასახ. ნაშრომი, გვ.21.

²³ როგორც შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ თანამშრომელი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ქალბატონი დარეჯან მენაბდე შენიშნავს, ვ.ჭილაძეს უნდა ეკუთვნოდეს ალექსანდრე პირველის, **1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტის პირველი ქართული თარგმანიც**. „რაც შეეხება მანიფესტის ქართულ თარგმანს, - წერდა ქართველი მეცნიერი - უნდა ვიფიქროთ, ტექსტი ითარგმნა იმ ბატონიშვილთა წრისთვის (იგულისხმებიან იოანე, ბაგრატ და მირიან ბატონიშვილები გ.ფ.), ვისი მთარგმნელიც ვ.ჭილაძე იყო. ამდენად, შესაძლებელია, ეს, საერთოდ, მანიფესტის პირველი ქართული თარგმანი იყოს“ (სრ. იხ. დარეჯან მენაბდე - „სვედით პერობილი მწერალი“ - გაბრიელ რატიშვილი, თბ., 1996წ.).

²⁴ როგორც 1801 წლის 15 სექტემბერს ბატონიშვილებთან ერთად ალექსანდრე პირველის მეფედ კურთხევის ცერემონიალის უშუალო თვითმხილველი ქართველი **მწერალი გაბრიელ რატიშვილი** (1771-1825წ.წ.) იხსენებდა, ამ სადღესასწაულო ცერემონიალიდან რამდენიმე დღეში ისინი ვიცე-კანცლერმა ალექსანდრე კურაკინმა (1752-1818წ.წ.) მიიწვია და ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და რუსეთის იმპერიასთან მიერთების შესახებ იმპერატორ ალექსანდრე პირველის 1801 წლის 12 სექტემბრის უმაღლესი მანიფესტის შინაარსი გააცნო. იმავე კურაკინს ბატონიშვილების მირიანის, იოანესა და მიხეილისთვის წმ. ანნას პირველი ხარისხის ორდენი გადაუცია, რომელიც წითელ ლენტზე მაგრდებოდა და რომლითაც ბატონიშვილი იოანე ჩვენამდე მოღწეულ ცნობილ პორტრეტზეა გამოსახული. მოტყუებულ, იმედგაცრუებულ იოანე ბატონიშვილს

სამწუხაროდ, ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუარესების გამო, პეტერბურგში მისი კარიერული წინსვლა ნაადრევად შეწყდა და 1804 წლის ზაფხულის ბოლოს, ვ.ჭილაძე უკვე საქართველოში ბრუნდება. 1806 წელს ის მუშაობას იწყებს საქართველოს იმდროინდელ უზენაეს მთავრობაში, **სასამართლოსა და სასჯელის ექსპედიციის** მდივნად, ხოლო მოგვიანებით 1809 წლიდან, საკლასო ჩინის მატებასთან ერთად,²⁵ ორი წლის განმავლობაში ამავე ექსპედიციის უფროსის მოვალეობის შემსრულებლის თანამდებობასაც წარმატებით ითავსებდა. როგორც, მისი პირადი საქმის გაცნობით ირკვევა: „ვასილს ექსპედიციაში მუშაობის დროს რამდენიმე წარმატებული ოპერაცია ჩაუტარებია, რითაც სახელმწიფო ხაზინა გაუმდიდრებია - ელიზავეტოპოლში განხორციელებული ღონისძიების შედეგად - 13 000 მანეთით (ვერცხლით), მეორე ოპერაციის შედეგად კი - 30 000 მანეთით. მას აქტიური მონაწილეობა მიუღია ასევე ქ.ელიზავეტოპოლის პროვინციაში²⁶ შავი ჭირის ლიკვიდაციისა და ქსნის ხეობაში ანანურის მაზრის აჯანყებულთა დაწყნარების (1809წ. მარტი) საქმეში.²⁷ ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ამ ბოლო შემთხვევაში, მას დამნაშავენი არა მარტო გამოუვლენია და დაუპატიმრებია, არამედ თავადვე გაუსამართლებია, რისთვისაც დაუჯილდოვებიათ კიდევ.²⁸

მიუხედავად აღნიშნულისა, 1811 წელს ვ.ჭილაძის წარმატებული კარიერული წინსვლა კვლავ შეფერხდა, ამჯერად უკვე მთავარმართებელ ტორმასოვთან (1809-1811წ.წ.) დაპირისპირების გამო. ოფიციალურ მიზეზად ამ შემთხვევაში, **თანამემამულეებისადმი მისი ზედმეტად ლოიალური დამოკიდებულება დასახელდა.** როგორც მთავარმართებელი, კავალერიის გენერალი ალექსანდრე პეტრეს ძე ტორმასოვი იუსტიციის სამინისტროში

დიდმოხელისთვის მადლობა კი გადაუხდია, მაგრამ თავი ბოლომდე ვეღარ შეუკავებია და შემდეგი სიტყვებით მიუმართავს: „ვმადლობთ მოწყალეობასა მისისა დიდებულებისასა, რამეთუ ბედნიერება საქართველოსი და გაბედნიერება ოჯახისა ჩვენისა დღეს ცხად იქმნა. . . და **მეფობისა წილ საქართველოსა მივიღეთ ლენტი ესე წითელი ანნასი და არა უწყით ჩვენ და ვართ განკვირვებულ, რამეთუ რაი ვყავით ნაცვლად ამისსა მეფობისა დამკარგავთა და ოჯახისა გამაუბედურებელთა“** (გაბრიელ რატიშვილი - „მცირედი რაიმე მოთხრობა როსიისა“, კრებულში: ქართველი მწერლები რუსეთის შესახებ, შემდგენელი ვანო შადური, თბ., 1962, გვ. 263-264; სრ. გ.რატიშვილის შესახებ ვრცლად იხ. დარეჯან მენაბდე - „სევდით პერობილი მწერალი“ - გაბრიელ რატიშვილი, თბ., 1996წ.).

²⁵ 1808 წლის გაზაფხულზე ვ.ჭილაძეს „ნადვორნი სოვეტნიკის“ საკლასო ჩინი მიცეს, რაც ვიცე პოლკოვნიკის სამხედრო წოდებას უთანაბრდებოდა და საკლასო ჩინების კლასიფიკაციის მე-7 საფეხურს წარმოადგენდა.

²⁶ სწორედ ამ სახელით - **ელიზავეტოპოლად** მოიხსენიებოდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში ყოფნისას 1804-1918 წლებში, ამჟამად აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მდებარე **ქ.განჯა.**

²⁷ ლ.კიკნაძე - დასახ. ნაშრომი, გვ.22.

²⁸ ცენტრალური საისტორიო არქივი (სეა), ფ.489, აღ.1, ს.926, 2160; იხ. ასევე ლ.კიკნაძე - დასახ. ნაშრომი, გვ.22.

გაგზავნილ დასკვნაში მიუთითებდა ვ.ჭილაძემ, ზედმეტი ღმობიერება გამოიჩინა გორის მაზრის მკვიდრის, თავად იასე მაჩაბლის მიმართ, რომელიც თავის დროზე რუსეთის შეურიგებელ მტერს, ალექსანდრე ბატონიშვილს მიემხრო.²⁹ მისი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ კი, ვ.ჭილაძემ ნაცვლად იმისა, ურჩი თავადი სამაგალითოდ დაესაჯა, მასთან მიმართებაში მსუბუქი სასჯელი გამოიყენა. კერძოდ, შეაფასა რა თავადიშვილის საქციელი ახალგაზრდულ გადაცდომად, მას მხოლოდ სამხედრო სამსახურში გაწვევა შეუფარდა, ისიც თავადობის შენარჩუნებით.

თვალსაჩინოებისთვის და შესაძარებლად თუ, როგორი სასჯელი უნდა გამოეყენებინა „მოღალატე თავადთან“ მიმართებაში, ქალბატონ ლ.კიკნაძეს მოაქვს თავად ასლან ამირეჯიბისა და გლეხ სოლომონ კოკოლაშვილის ისტორია. ისინიც მაჩაბლის მსგავსად ალექსანდრე ბატონიშვილთან გაქცეულან სპარსეთში და მოგვიანებით უკანვე დაბრუნდნენ. თუმცა, რუსეთის მთავრობამ მათ ღალატი არ აპატია და მკაცრად დასაჯა. კერძოდ, ამირეჯიბს ჩამოართვეს თავადობა და ციმბირში გადაასახლეს. კიდევ უფრო სასტიკი იყო განაჩენი გლეხ კოკოლაშვილთან მიმართებაში, რომელიც ასევე გააციმბირეს, მაგრამ მანამდე 1000 კაციან შპიცრუტენების³⁰ რიგში გატარება მიუსაჯეს.³¹

ხელმძღვანელობის წინაშე თავის მართლების არაერთი წარუმატებელი მცდელობის შემდეგ, 1811 წელს ვასილ ჭილაძე სამსახურიდან ე.წ. „მგლის ბილეთით“ დაითხოვეს, შემდგომში სახელმწიფო სამსახურში მუშაობის უფლების ჩამორთმევით.

ასე სამაგალითოდ გაუსწორდა „იმპერიული მანქანა“ ერთ დროს სანაქებო მოხელეს, ვინც გაბედა და „მტრის“ მიმართ თანაგრძნობა გამოიჩინა. საგულისხმოა, რომ ჩვენთვის უცნობი

²⁹ მეფე ერეკლეს ვაჟის ალექსანდრე ბატონიშვილის (1770-1844წ.წ.) შესახებ, რომელიც ქართველი ხალხის რუსეთის იმპერიასთან შეურიგებელი დაპირისპირების სიმბოლოაა ქცეული, ბევრი თქმულა და დაწერილა. ამჯერად, მხოლოდ ორ მათგანზე გავამახვილებთ ყურადღებას. პირველი, ეს ინგლისელი ოფიცრის მანტეისის საკმაოდ ცნობილი გამონათქვამია, რომლის თანახმად: „ყველაზე ძვირფასი, რაც ალექსანდრე ბატონიშვილს ამქვეყნად დარჩა, მოწაფე და მიმდევარი შამილი იყო - მისი ასლი და კვალი შესახედავად და იდეებით, დაუძინებელი მტერი რუსეთისა!“ და მეორე, ღვაწლმოსილი ქართველი მეცნიერის ისტორიკოსისა და პუბლიცისტის პავლე ინგოროყვას მიერ გამოთქმული მოსაზრებაა, რომლის თანახმად, სწორედ ალექსანდრე ბატონიშვილი (და არა საკუთარი ბიძა ილიკო ორბელიანი), იყოს ტატო ბარათაშვილის „მერანის“ ადრესატი.

³⁰ შპიცრუტენი - (გერმ. Spießrutenlaufen, რუს. Шпичрутен) - ხის წვეპლა ან, იარაღის გასაწმენდად განკუთვნილი ე.წ. ლითონის შომპოლი, რომლითაც სცემდნენ ორ მწკრივად განლაგებული ჯარისკაცები მათ შორის გატარებულ დასასჯელ პირს.

³¹ ლ.კიკნაძე - დასახ. ნაშრომი, გვ.23.

მიზეზების გამო, მომდევნო 1812 წელს სამსახურიდან დაუთხოვიათ ვასილის უმცროსი ძმა, ჩვენთვის უკვე ნაცნობი გიორგი (ეგორ) ჭილაძეც, რომელიც ერთ ხანს გორში პოლიცემისტერი იყო. იმ დროისათვის კი, ქ.მოზდოკში საკარანტინო-საგუშაგოს კომისრად მუშაობდა.

რასაკვირვლია, ვ.ჭილაძის ეკონომიური შესაძლებლობების მქონე პირისთვის სამსახურის გარეშე დარჩენა, მძიმე დარტყმა იყო. მდგომარეობას ისიც ამძიმებდა, რომ იმ დროისათვის ვასილი უკვე დაოჯახებული ყოფილა და საკუთარი თავის გარდა მეუღლესა და სამ მცირეწლოვან შვილზე: ელისაბედზე (1809), ალექსანდრესა (1810) და მარიამზე (1811) უწევდა ზრუნვა.³²

მის თხოვნას, სამსახურში აღდგენის თაობაზე არც ახალი მთავარმართებლის ფილიპ ოსიპის ძე პაულუჩის (1812-1816წ.წ.) მხრიდან მოჰყოლია დადებითი შედეგი. სწორედ ამის შემდეგ გახდა ის იძულებული დაეტოვებინა საქართველო და თავშესაფარი ისევ პეტერბურგში, იოანე ბატონიშვილთან ეძებნა.

როგორც ჩანს ნიჭიერი ახალგაზრდა სასურველი შენაძენი იყო დასისტვის, რომელიც იმ დროისათვის ბატონიშვილმა თავის გარშემო შემოიკრიბა და მათი მეშვეობით რუსეთის დედაქალაქში ფართო საგანმანათლებლო საქმანობა გაშალა. ვ.ჭილაძეს კი, ამ შემთხვევაში,

³² ვასილ ჭილაძე ორჯერ იყო დაოჯახებული და ამ ქორწინებებიდან სულ 7 შვილი შეეძინა. პირველი ქორწინებიდან: ელისაბედი, ალექსანდრე, მარიამი, ბარბარა და პავლე. მეორე მეუღლისგან ლეონიდე და დიმიტრი. რამდენად მზრუნველი მამა იყო ვასილი კარგად ჩანს ეროვნულ არქივში ჩვენს მიერ მოძიებული 1820 წლის 18 თებერვლის წერილიდან. მასში ვ.ჭილაძე, მთავარმართებლის მოვალეობის შემსრულებელ, გენერალ ლეიტენენტ ველიამინოვს კავკასიის გუბერნიის სათავადაზნაურო დეპუტატთა ყრილობისგან მისი შვილების აზნაურთა ნუსხაში შეყვანის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღების დაჩქარებაში დახმარებას თხოვდა. როგორც ირკვევა, ასეთი საბუთის მიღება მას შესაძლებლობას აძლევდა შვილები სახელმწიფოს ხარჯზე პეტერბურგში გაეგზავნა სასწავლებლად, ვაჟები პაჟთა კორპუსში, გოგონები კი წმ. ეკატერინეს ინსტიტუტში. ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების თანახმად, თვით ვასილ ჭილაძესაც კი, რომელიც უკვე პროკურორის თანამდებობაზე მუშაობდა, ორ წელზე მეტი დასჭირდა მიზნის მისაღწევად. აღნიშნული მიგვაჩნია იმ დროს იმპერიის სახელისუფლებო ინსტიტუტებში გამეფებული ბიუროკრატიულობისა და განუკითხაობისა კიდევ ერთი ნათელი დადასტურებაა. მიმოწერა იმდენ ხანს გაგრძელდა, რომ ჭილაძეების ოჯახში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. როგორც იმავე წერილიდან ირკვევა, 1818 წლის 17 სექტემბერს 3 წლის ასაკში გარდაიცვალა ვასილის უმცროსი ქალიშვილი ბარბარა, 1919 წლის 17 იანვარს კი შეეძინა ვაჟი პავლე (სამწუხაროდ, იგივე 1819 წელია მითითებული ვასილის პირველი მეუღლის გარდაცვალების თარიღადაც). აღნიშნულმა ცვლილებებმა და მათი სათავადაზნაურო დეპუტატთა ყრილობის გადაწყვეტილებაში ასახვამ, ეს ისედაც „დაუსრულებელი პროცესი“ ცხადია, კიდევ უფრო გააჭიანურა. თუმცა, მამის მონდომებას საბოლოოდ შედეგი მაინც გამოუღია და არაერთი სირთულის მიუხედავად, ვ.ჭილაძემ მაინც შეძლო შვილების პეტერბურგში, სახელმწიფოს ხარჯზე სასწავლებლად გაგზავნა. სრ. იხ. საქართველოს ეროვნული არქივი, ფონდი 2, აღწერა 1, საქმე N1055, გვ.7-8.

როგორც დასაწყისშიც აღვნიშნეთ, რუსეთის აკადემიის ლექსიკონის ექვსტომეულის თარგმნა დაევალა. ისიც ჩვეული კეთილსინდისიერებით შეუდგა დაკისრებული მოვალეობის შესრულებას. თავად იოანე ბატონიშვილი ხელისუფლების ყურადღებას ამახვილებდა რა **დღე-ღამეში 18 საათის განმავლობაში ვასილის თავგანწირულ შრომაზე**, პროფესიონალიზმსა და „საქებ ღვაწლზე“, იმავდროულად მის შესაფერისად დაჯილდოებას ითხოვდა, რათა: ამ „ფრიად სასარგებლო ჩინოვნიკის“ სამშობლოს საკეთილდღეო საქმეებით დასატვირთად, მორალური უფლება ჰქონოდა.³³

კიდევ უფრო კონკრეტული იყო საკუთარ სარეკომენდაციო წერილში **არქიეპისკოპოსი დოსითეოსი** (ფიცხელაური, 1774-1830წ.წ.),³⁴ რომელიც ხაზს უსვამდა რა ვ.ჭილაძის განათლებას, ენების ცოდნას, ნამსახურობას, იმ ფაქტს, რომ მკვიდრი მოსახლეობა მის გამოცდილებას ენდობოდა, საჭიროდ თვლიდა „ამ ყოველმხრივ სამაგალითო და პატიოსანი ადამიანის“ დანიშვნას საქართველო-იმერეთის უწმინდესი სინოდის პროკურორად.³⁵

როგორც ჩანს, ერთის მხრივ თავად „საქებმა ღვაწლმა“³⁶ და მეორეც, ავტორიტეტულ საერო თუ სასულიერო პირთა რეკომენდაციებმა, გადაწონეს კავკასიის ადმინისტრაციაში ვასილ ჭილაძის მიმართ არსებული უნდობლობა და 1814 წლის დეკემბერში ის **საქართველო იმერეთის უწმინდესი სინოდის თბილისის კანტორის პროკურორად** დაინიშნა.

³³ ლ.კვიციანი - დასახ. ნაშრომი, გვ.8.

³⁴ **არქიეპისკოპოსი დოსითეოსი** (ეროზოვი დიმიტრი არჯევანის ძე ფიცხელაური 1774-1830წ.წ.), XIX საუკუნის დასაწყისში როგორც ქართულ სასულიერო წრეებში (1810 წლისთვის 36 წლის ასაკში ის უკვე 6 ეპარქიას განაგებდა), ისე რუსეთის სამეფო კარზე დიდი ნდობითა და ავტორიტეტით სარგებლობდა. აღნიშნულის დასტურად შეიძლება დასახელდეს ის ფაქტი, რომ 1803-1816წ.წ. სინოდის ობერპროკურორმა ალექსანდრე გოლიცინმა ოსეთში ქრისტიანობის გავრცელების საკითხი, კათალიკოს ანტონ II რუსეთში გაყოლილ და იმ დროისთვის უკვე, პეტერბურგში მოღვაწე ეპისკოპოს დოსითეოსს დაავალა. 1811 წლის ბოლოსთვის მას უკვე მზად ჰქონდა საკითხის გადაწყვეტის საკუთარი ხედვა, რომელიც წერილობითი ფორმით, ობერპროკურორს წარუდგინა. მოხსენება მოწონებულ იქნა და ის დანიშნეს ოსეთის ეპარქიის არქიელად (მღვდელმთავრად) და ოსეთის სასულიერო კომისიის თავმჯდომარედ. თუ, როგორი პასუხისმგებლობითა და მონდომებით ეკიდებოდა ქართველი სასულიერო პირი მასზე დაკისრებულ მოვალეობას კარგად ჩანს მისივე ანგარიშებიდან, რომლის თანახმად, მარტო 1815 - 1816 წლებში მას **10 500-ზე მეტი პირი მოუწათლავს ქრისტიანად** (სრ. იხ. მერაბ ლაღანიძე - „სანქტპეტერბურგიდან მოვლინებული ქართველი მთავარეპისკოპოსი: დოსითეოს ფიცხელაური“, ძველი და ახალი საქართველოს მიჯნაზე; ლიტ. პორტრეტები XVIII-XIXს.ს. საქართველოს საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების ალბომიდან; თბ., 2010წ., გვ. 52-55).

³⁵ ლ.კვიციანი - დასახ. ნაშრომი, გვ.25.

³⁶ სამწუხაროა, მაგრამ ლექსიკონი დღემდე არ გამოქვეყნებულა. ეს მაშინ, როდესაც სპეციალისტთა მტკიცებით მას დიდი სარგებლის მოტანა შეეძლო და დღესაც შეუძლია, როგორც ქართული ისე რუსული მხარისთვის.

იმის გათვალისწინებით, რომ დიდთოვლობისა და უგზოობის გამო, ვასილმა საქართველოში ჩამოსვლა მხოლოდ 1815 წლის გაზაფხულზე მოახერხა, შეიძლება ითქვას, რომ ახალი, პროკურატურასთან დაკავშირებული ეტაპი მის ცხოვრებაში, სწორედ 1815 წლის მაისიდან იწყება.³⁷ აქვე დავძენთ, ვინაიდან სინოდალური პროკურორის თანამდებობა საქართველოში მანამდე არ არსებობდა, შესაბამისად ამ ინსტიტუტის ისტორიის ათვლაც ჩვენ ქვეყანაში ვასილ ჭილაძის დანიშვნით უნდა დაიწყოს.

თავად საქართველო იმერეთის უწმინდესი სინოდის პროკურორის სამოხელეო ფუნქციებში უკეთ გასარკვევად, მოკლედ შევხებით 1721 წლის თებერვალში პეტრე I მიერ რუსეთში, საეკლესიო საქმეების გასამდლოლად საპატრიარქოს ნაცვლად, კოლეგიის სახით უწმინდესი სინოდის შექმნის ისტორიას.³⁸ რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის იმ უმაღლესი ადმინისტრაციული და სასამართლო ინსტანციის შექმნის ისტორიას, რომლის წევრებსაც უმაღლესი რანგის სასულიერო პირებიდან იმპერატორი თავადვე ნიშნავდა. რითაც, ცხადია, არსებითად გააძლიერა საერო ხელისუფლების გავლენა ეკლესიაზე. მეტიც, სწორედ იმპერატორის პირადი წარმომადგენელი, მისი „თვალი და ყური“ უნდა ყოფილიყო სინოდში ობერ პროკურორი.³⁹ საერო მოხელე, რომელსაც ობერ პროკურორის შესახებ ინსტრუქციის პირველივე პუნქტის თანახმად ევლებოდა: ყურადღებით ედევნებინა თვალი სინოდის მრავალმხრივი საქმიანობისთვის, დასწრებოდა სინოდის ყველა სხდომას და დაკვირვებოდა, რომ უმაღლესი საეკლესიო დაწესებულება მოქმედებდა კანონმდებლობასთან ზუსტ შესაბამისობაში და საქმეთა წარმოება-გადაწყვეტის პროცესში არ უშვებდა გაჭიანურებებს. გარდა აღნიშნულისა, ინსტრუქცია ობერ პროკურორს ავალებდა, საკანცელარიო

³⁷ უფრო კონკრეტულად, საქართველო იმერეთის უწმინდესი სინოდის თბილისის კანტორის ოფიციალური გახსნა მოდა 1815 წლის 8 მაისს. აქვე დავძენთ, რომ პირველი ოფიციალური დოკუმენტი, რომელიც ვ.ჭილაძეს პროკურორის რანგში მოუშზადებია, სწორედ კანტორის საზეიმო გახსნის ცერემონიალის პროექტი ყოფილა, რომლის მიხედვითაც წარიმართა ეს პროცედურა (ვლადიმერ წვერავა, ელდარ თავბერიძე, „ვასილ მათეს ძე ჭილაძე - საქართველო-იმერეთის სინოდალური კანტორის პროკურორი 1814-1828წ.წ.“, ჟურნ. „ქართველური მემკვიდრეობა“, №X, 2006წ., გვ.357-361), იხ. ასევე ლ.კვიციანი დასახ. ნაშრომი, გვ.41.

³⁸ აქვე დავძენთ, რომ 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის უწმინდესი სინოდის უფლებამოსილება გადანაწილებულ იქნა: რუსეთის პატრიარქს, უწმინდეს სინოდსა და უმაღლეს სეკლესიო კრებას შორის.

³⁹ შექმნიდან 1721 წლიდან - გაუქმებამდე 1917 წლამდე რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის სინოდს სულ 34 ობერ პროკურორი ყავდა. ჩვენს ხელთ არსებული მონაცემების მიხედვით, ჩვენი თანამემამულეებიდან ამ სისტემაში ყველაზე მაღალ კერძოდ, ობერ პროკურორის მოადგილის (ამხანაგის) თანამდებობაზე, რომელიც 1864 წლიდან იქნა შემოღებული, 1916-1917 წლებში მსახურობდა ქართველი თავადი, ნამდვილი სამოქალაქო მრჩეველი ნიკოლოზ დავითის ძე ჟევახოვი (ჯავახიშვილი). რუსული ეკლესიის მიერ წმინდანად შერაცხული ეპისკოპოს იოანეს ძმა.

საქმისწარმოებაზე ზედამხედველობას (ობერ-პროკურორი იმავდროულად სინოდის კანცელარიის ხელმძღვანელიც იყო) და ცალკე ჟურნალის წარმოებას, რომელშიც უნდა აღრიცხულიყო სინოდის მიერ ტერიტორიული ქვედანაყოფებისადმი მიცემული დავალებები, მათი გაცემის თარიღი და შესრულების ვადა. თუ დავალება არ, ან ვერ შესრულდებოდა, სწორედ პროკურორი იყო ვალდებული დეტალურად განემარტა უზენაესი ხელისუფალისთვის მისი შეუსრულებლობის მიზეზები.

იმ შემთხვევაში თუ სინოდის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება (დადგენილება) წინააღმდეგობაში მოვიდოდა კანონთან, ობერ პროკურორსვე ევალდებოდა დაუყოვნებლივ განემარტა სინოდის წევრებისთვის კანონშეუსაბამობის არსი და იმავდროულად, შეეთავაზებინა მათთვის ცვლილება, რომელიც უკანონო გადაწყვეტილებას (დადგენილებას) კანონთან შესაბამისობაში მოიყვანდა. თუ სინოდი არ გაითვალისწინებდა პროკურორის შენიშვნას, ობერ პროკურორს შეეძლო გაეპროტესტებინა სინოდის დადგენილება (პროკურორის შესახებ ინსტრუქციის მეორე პუნქტი), შეეჩერებინა საქმის მსვლელობა და არსებული უთანხობის შესახებ თუ საქმე გადაუდებელი იყო დაუყოვნებლივ, სხვა შემთხვევაში, პირველივე შესაძლებლობისთანავე მოეხსენებინა იმპერატორისთვის.

ამასთან, ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებსაც რომ სინოდის სხდომებზე ობერპროკურორი ნამდვილად არ იყო პასიური დამკვირვებელი. ის უფლებამოსილი გახლდათ საკუთარი ინიციატივით წარედგინა კოლეგიალური ორგანოსთვის განსახილველად და გადასაწყვეტად ისეთი საკითხები, რომელზეც მოქმედ კანონმდებლობაში არ არსებობდა ერთგვაროვანი, ნათელი განმარტება. იმავდროულად, როგორც დამოუკიდებელი ინსტიტუტის სინოდალური პროკურატურის ხელმძღვანელი, ის ზედამხედველობდა და ხელმძღვანელობდა ადგილებზე მისდამი დაქვემდებარებული პროკურორების საქმიანობას. თუ საჭიროდ ჩათვლიდა შეეძლო მათ მიერ მოწოდებული წარდგინებები, წინადადებები განასხილველად სინოდის სხდომებზე გაეტანა. მეტიც, უფლება ჰქონდა უწმიდესი სინოდისგან მოეთხოვა ახალი დადგენილებების (გადაწყვეტილებების) შემუშავება და

გამოცემა, რომლებიც საეკლესიო ცხოვრებაში სახელმწიფოს ინტერესების უკეთ გათვალისწინებას უზრუნველყოფდნენ.⁴⁰

ობერ-პროკურორის გავლენა ქვეყნის საეკლესიო ცხოვრებაზე კიდევ უფრო გაიზარდა მას შემდეგ, რაც 1803 წლიდან სინოდის წევრებს საბოლოოდ აეკრძალათ პირადი მოხსენებები იმპერატორთან და საქმიანი თანამშრომლობა იმპერატორსა და სინოდს შორის მხოლოდ ობერ პროკურორის მეშვეობით წარმოებდა. ისევე, როგორც მხოლოდ ობერ პროკურორის მეშვეობით ურთიერთობდა სინოდი სხვა ცენტრალურ სახელმწიფო უწყებებთან თუ თანმდებობის პირებთან: სახელმწიფო საბჭოსთან, სენატთან, მინისტრთა კაბინეტთან, სამინისტროებთან, მთავარმართებლებთან და სხვა. ამდენად, მართებული იქნება თუ ვიტყვით, რომ XX საუკუნის დასაწყისისთვის თავისი გავლენით, სტატუსით ობერ-პროკურორები ფაქტიურად გაუთანაბრდნენ დანარჩენ მინისტრებს, ხოლო ობერ პროკურორის ამხანაგი (იგივე მოადგილე) - მინისტრის მოადგილეებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ობერ-პროკურორის კანცელარია იმავე პრინციპით იყო მოწყობილი როგორც სხვა მინისტრთა კანცელარიები, რაც უპირველეს ყოვლისა ობერ-პროკურორზე დაკისრებული ფუნქციების მრავალფეროვნებითა და მოცულობით აიხსნებოდა.

სინოდის სხვა წევრებთან ერთად ეკლესიის მართვასა და ყოველდღიურ ცხოვრებაში ჩართულობის გარდა, ობერ-პროკურორის საქმიანობიდან ცალკე უნდა გამოვყოთ მისი მონაწილეობა საეკლესიო მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში. მათ შორის მრავლისმეტყველია სინოდის წევრების პასუხისმგებლობის საკითხის დასმისა და გასამართლების უფლება, რაც ერთადერთი სინოდს შეეძლო. დიდი ადგილი ეკავა ობერ-პროკურორის საქმიანობაში ეპისკოპოსების მიერ პირველი ინსტანციის წესით გამოტანილ განაჩენებზე სააპელაციო საჩივრების განხილვას; სასულიერო პირების მიერ სამოქალაქო წოდების წარმომადგენლებთან მიმართებაში ჩადენილ კანონდარღვევებზე შემოსულ საჩივარ-განცხადებათა გადაწყვეტას. ეს უკანასკნელი შესაძლოა დაკავშირებული ყოფილიყო: სიტყვიერ შეურაცხყოფასთან, ცემასთან, ქურდობასთან და სხვა. სინოდის ქვემდებარე იყო ასევე რელიგიური ხასიათის დანაშაულები: ღვთის გმობა, ერესი (ეკლესიის

⁴⁰ Благовидов Федор Васильевич - Обер-прокуроры Святейшего синода в XVIII и в первой половине XIX столетия: (отношения обер-прокуроров к Св. синоду): опыт церковно-исторического исследования / Ф. В. Благовидов. - 2-е издание, переработанное. - Казань: Типо-литография Императорского университета, 1900. Ст.43-54.

მიერ გამოცხადებული ერთი ან რამდენიმე ჭეშმარიტებისადმი დაპირისპირება), ჯადოქრობა და სხვა.⁴¹

თუმცა, ყოველივე ზემოაღნიშნული არ უნდა იქნას გაგებული ისე, თითქოსდა ობერ პროკურორი სინოდზე მაღლა იდგა ან, შეეძლო შეეზღუდა უმაღლეს სასულიერო პირთა დამოუკიდებლობა, იგივე ღვთისმსახურების საკითხებთან მიმართებაში.⁴² ამ შემთხვევაში უნდა დავჯერდეთ იმის ხაზგასმას, რომ მას როგორც იმპერატორის პირად წარმომადგენელს უწმიდეს სინოდში ევალეობდა განუხრელად დაეცვა კანონის უზენაესობა საეკლესიო ცხოვრებაში და დროული რეაგირება მოეხდინა ნებისმიერ ფაქტზე, რომელიც სახელმწიფო ინტერესებისთვის საფრთხეს შეიცავდა.

1801 წელს ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და ქართული ეკლესიის რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის სინოდისთვის დაქვემდებარების შემდეგ, მართვის რუსული მოდელი, ჩვენს მიერ ზემოთდასახელებული თავისებურებებით შემოტანილი იქნა საქართველოშიც. მოგეხსენებათ ქართული ეკლესიის საქმეებს თავდაპირველად განაგებდა რუსეთის სინოდის განყოფილება - **სასულიერო დიკასტერია** (დაარსდა 1811 წლის 30 ივნისს). ხოლო, 1915 წლის მაისში, მას შემდეგ რაც 1814 წლის 17 ოქტომბერს აფხაზეთის საკათალიკოსო გაუქმდა, დიკასტერია გადაკეთდა **„საქართველო-იმერეთის სინოდის კანტორად“**. მისი შემადგენლობა სხვადასხვა დროს განსხვავებული იყო თუმცა, თავმჯდომარედ ყოველთვის საქართველო-იმერეთის ეგზარქოსი ითვლებოდა.⁴³

⁴¹ **Чельцов-Бebutov Михаил Александрович**, «курс уголовно-процессуального права», т. 1, М., 1957г., Госюриздат, ст. 706.

⁴² ამ თვალსაზრისით, სინოდისა და ობერპროკურორის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის უკეთ გასაცნობიერებლად გვინდა ობერპროკურორის შესახებ ინსტრუქციის მე-9 პუნქტი გავიხსენოთ. ის მართალია, გამონაკლის შემთხვევას შეეხება, მაგრამ მაინც მრავლისმეტყველად მიგვაჩნია. კერძოდ, იმ შემთხვევაში თუ იმპერატორის ადგილზე არ ყოფნისას სინოდი დარწმუნდებოდა რომ ობერ პროკურორმა ჩაიდინა მძიმე დანაშაული (მაგ. სახ. ღალატი), რომელზეც დაუყოვნებლივ უნდა დაწყებულიყო გამოძიება (გადადებას არ ექვემდებარებოდა), **სინოდს უფლება ჰქონდა ობერ პროკურორის ფუნქციის შესრულება სხვა, მის მიერვე შერჩეული პირისთვის დაევალებინა**. დაეწყო საქმის გამოძიება, დაეძებნა, მეტიც, დაეკავებინა დამნაშავე პროკურორი. თუმცა, ობერპროკურორის მიმართ წამების, მით უფრო საჯელის გამოყენების უფლება სინოდს არ გააჩნდა. ეს მხოლოდ იმპერატორს შეეძლო. Благовидов, Федор Васильевич - Обер-прокуроры Святейшего синода в XVIII и в первой половине XIX столетия: (отношения обер-прокуроров к Св. синоду): опыт церковно-исторического исследования/ Ф. В. Благовидов. - 2-е издание, переработанное. - Казань: Типо-литография Императорского университета, 1900. Ст.47-48.

⁴³ საქართველოს საეგზარქოსო **სულ 18 ეგზარქოსი გამოიცვალა**. მათგან მხოლოდ პირველი მიტროპოლიტი ვარლამი (დავით ქსნის ერისთავის ძე 1763-1830წ.წ.), იყო ქართველი. 1817 წელს მისი გადაყენების შემდეგ კი, 100 წლის განმავლობაში 1917 წლის 12 მარტამდე, საეგზარქოსოს გაუქმებამდე და მცხეთის საკათალიკოსო

რაც შეეხება ვასილ ჭილაძეს, რომელიც სინოდის პროკურორის თანამდებობაზე ჯერ კიდევ 1814 წლის შემოდგომაზე დაინიშნა, ის როგორც უწმიდესი სინოდის ობერ პროკურორის წარმომადგენელი, ადგილზე ვალდებული იყო დასწრებოდა სინოდის სხდომებს, თვალყური ედევნებინა, როგორც პეტერბურგიდან მიღებული, ისე ადგილზე გაცემული დავალებების შესრულებისთვის და ანგარიშის, პროტესტის, წარდგინების სახით დროული რეაგირება მოეხდინა, მაქსიმალურად საქმის კურსში ჰყოლოდა ობერ პროკურორი თბილისსა და ეპაქიებში საეკლესიო ცხოვრებაში კანონიერების დაცვის თვალსაზრისით არსებული მდგომარეობის შესახებ.

საარქივო მასალების გაცნობით დასტურდება რომ ვასილს წინასწარ, ჯერ კიდევ საქართველოში ჩამოსვლამდე დაუჭერია თადარიგი სინოდალური პროკურორის სამსახურის საქმის მცოდნე, პატიოსანი თანამემამულეებით დასაკომპლექტებლად. ეს კი, საქართველოში იმ დროს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ წარმოებული საყოველთაო რუსიფიკაციის პოლიტიკის ფონზე საკმაოდ თამამ გადაწყვეტილებად უნდა შეფასდეს. მით უფრო, რომ როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1811 წელს ის სწორედ თანამემამულეების მიმართ ლოიალური დამოკიდებულების გამო იქნა დათხოვილი საქართველოს უზენაესი მთავრობის სასამართლოსა და სასჯელის კომიტეტის ხელმძღვანელის თანამდებობიდან.

მიუხედავად აღნიშნულისა, მან გვერდში დაიყენა და გახსნის დღიდან სინოდალური პროკურორის კანცელარიაში დაასაქმა, იმ დროს ქართული მოწინავე საზოგადოების წრიდან გამოსული შრომისმოყვარე და განათლებული ახალგაზრდები, როგორც იყვნენ მაგლითად: **გიორგი სარაჯიშვილი**, დიდი ქართველი მამულიშვილისა და მეცენატის დავით სარაჯიშვილის ბიძა; **ნიკოლოზ ჩუბინაშვილი** (1788-1845წ.წ.), შემდგომში ცნობილი ლექსიკოგრაფი და პალესტინის ჯვრის მონასტერში გიორგი მერჩულის „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების“ აღმომჩენი; **გაბრიელ ქართველიშვილი** თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებლის მოძღვრის, „ქართული დრამატიკის“ ავტორის იოანე ქართველიშვილის ვაჟი; საკუთარი ძმისშვილები, **გრიგოლ სტეფანეს ძე** და **ვასილ იოანეს ძე ჭილაძეები**, რომელთაც თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელი დაუმთავრებიათ და ჩინებულად ფლობდნენ ქართულ და რუსულ ენებს; გიორგი XII-ის მდივნის ნიკოლოზ ონიკაშვილის ვაჟი **სოლომონ**

ტაძარში ავტოკეფალიის აღდგენამდე, ეგზარქოსის თანამდებობაზე მხოლოდ უცხო ტომის წარმომადგენლები ინიშნებოდნენ.

ონიკაშვილი, რომელსაც რიგ სხვა სავალდებულო საგნებთან ერთად კარგად შეუსწავლია რუსული ენა და გამატიკა, საღმრთო კანონი, რიტორიკა, ლოგიკა და სხვა.

პირველი ქართველი სინოდალური პროკურორის პიროვნების უკეთ წარმოსაჩენად გვინდა გავიხსენოთ კიდევ ერთი საინტერესო ეპიზოდი ვასილ ჭილაძის სამოხელეო ისტორიიდან, რომელიც ნათლად მეტყველებს თუ როგორ ზრუნავდა ის საკუთარ ხელქვეითებზე, მათი ოჯახის წევრებზე. მეტიც, თუ ვასილი დარწმუნდებოდა, რომ სიმართლე მისი თანამშრომლის მხარეს იყო, ეს ერთხელ უკვე რეპრესირებული კაცი, მზად იყო პეტერბურგელ მაღალჩინოსანთა გადაწყვეტილებაც კი გაეპროტესტებინა. ასე მოხდა მაგალითად სინოდალური კანტორის მთარგმნელის, მიხეილ ფალავანდიშვილის შემთხვევაში, რომელიც გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე 300 მანეთით (ოქროთი) დაუჯილდოვებიათ. მისი გრდაცვალების შემდეგ კი ობერპროკურორ ა.გოლიცინს⁴⁴ თავი შეუკავებია თანხის გაცემისგან, რასაც მისმა ქვეშევრდომმა ვასილ ჭილაძემ საპროტესტო წერილით უპასუხა. წერილში ქართველი პროკურორი ასაბუთებდა, რომ არც მოქმედი კონონდებლობისა და არც ფალავანდიშვილის ოჯახური მდგომარეობის გათვალისწინებით (გარდაცვლილს 3 წლის ვაჟი, მოხუცი მამა და უმცროსი ძმები დარჩენია), ობერპროკურორის გადაწყვეტილება სწორი არ იყო. მართალია, საპროტესტო წერილისა და მასში გამოყენებული „თამამი გამონათქვამების“ გამო ვასილმა - გოლიცინი გვარიანად გაანაწყენა, მისგან შენიშვნაც დაიმსახურა, მაგრამ მიზანს მიაღწია და გარდაცვლილი თანამშრომლის ოჯახს კუთვნილი თანხა გადაეცა.

აქვე დავძენთ, რომ ეს არ იყო საპროკურორო საქმიანობაში ვასილ ჭილაძის პრინციპულობის გამოვლინების ერთეული შემთხვევა. როგორც თანამედროვენი აღნიშნავდნენ და წერილობითი წყაროებითაც დასტურდება, მას საკმაოდ ხშირად გაუხდია საკამათოდ „ზემოდან ჩამოსული“ მზა დირექტივები, ობერპროკურორისა და კოლეგების წრეში არ ერიდებოდა სადაო საკითხის შესახებ საკუთარი, კარგად მომზადებული წინადადებების დაცვა-დასაბუთებას, რის შემდეგაც აქტიურად იღწვოდა მათი ცხოვრებაში გასატარებლად.

⁴⁴ თავადი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე გოლიცინი (1773-1844), იმპერატორ ალექსანდრე 1-ის უახლოვესი გარემოცვის წევრი, ნამდვილი საიდუმლო მრჩეველი. 1803-1816 წლებში წმინდა სინოდის ობერ პროკურორი, 1816-1824 წლებში იმპერიის სახალხო განათლების მინისტრი, რომელიც იმავდროულად საეკლესიო საქმეებსაც განაგებდა.

როგორც ქალბატონი ლ.კიკნაძე სამართლიანად აღნიშნავს ხელმძღვანელობა აფასებდა თბილისის კანტორის პროკურორის გონების გამჭრიახობას და პატივს სცემდა მის პიროვნულ თვისებებს. მეტიც, არც თუ იშვიათად მიმართვებს აგზავნიდა სხვა სინოდალურ პროკურორებთან „ემოქმედათ ჭილაძის წინადადებების მიხედვით“.⁴⁵

შეუძლებელია ვ.ჭილაძის საპროკურორო საქმიანობაზე მსჯელობისას ყურადღება არ გავამახვილოთ მის აქტიურობაზე საგადასახადო კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების აღმოფხვრის თვალსაზრისით. უნდა აღინიშნოს, რომ XIX-XX საუკუნეებში ჯერ რუსეთის იმპერიაში (მემკვიდრეობით საბჭოთა კავშირშიც), ქვეყნის სამეწარმეო, სამეურნეო, საფინანსო-საგადასახადო სისტემებში კანონების ზუსტ და ერთგვაროვან შესრულებაზე ზედამხედველობა საპროკურორო საქმიანობის უმნიშვნელოვანეს მიმართულებას წარმოადგენდა. ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ ქონებრივი და მათ შორის გადასახადებთან დაკავშირებული კითხვები, ხშირად გამხდარა სასულირო პირებსა და სინოდის ობერ პროკურორს, შესაბამისად მათ ქვემდგომ რგოლებს შორის დაპირისპირების მიზეზი. ეკლესია, რომელიც საუკუნეების მანძილზე დაგროვილი უზარმაზარი სიმდიდრის მესაკუთრე იყო (მიწები, შენობა-ნაგებობები, საწარმოები, საეკლესიო საგანძური და სხვა) ყოველთვის ცდილობდა ეს სიკეთე საკუთარი საჭიროებისამებრ გამოეყენებინა. ცხადია ამ ქონების მართვაში მონაწილეობის თვალსაზრისით ინტერესები გააჩნდა სახელმწიფოსაც. შესაბამისად, ის ყოველთვის ცდილობდა შეეზღუდა სასულიერო წოდების წარმომადგენელთა ლტოლვა, უკონტროლოდ ესარგებლათ საეკლესიო სიმდიდრით და არც მალავდა საკუთარ მისწრაფებას, რაც შეიძლება მეტ სარგებელს გამოიჩენოდა საეკლესიო ქონებიდან.

სინოდის წევრები კი პირიქით. ისინი ერთის მხრივ იძულებული იყვნენ ეღიარებინათ სახელმწიფოს უფლება საეკლესიო ქონებით სარგებლობაზე, მეორეს მხრივ კი მტკიცედ იცავდნენ საკუთარ პოზიციას საეკლესიო ქონების დანიშნულების თაობაზე. ყოველ შემთხვევაში, ცდილობდნენ მაინც ის უპირველეს ყოვლისა საეკლესიო მიზნებისთვის გამოეყენებინათ. ამიტომაც იყო, რომ სინოდის ქვემდებარე საკითხებზე მსჯელობისას, ობერ პროკურორსა და სინოდის წევრებს, როგორც ორი განსხვავებული საწყისის სახელმწიფოსა

⁴⁵ ლ.კიკნაძე, დასახელებული ნაშრომი, გვ.50.

და ეკლესიის წარმომადგენლებს ყველაზე ხშირად მშვიდობიან თანამშრომლობაში სწორედ ეს განსხვავება უშლიდათ ხელს.

მაგრამ, თუ ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის მატერიალურ სარგებელთან დაკავშირებული დაპირისპირება არახალი იყო და მისი ისტორია საუკუნეებს ითვლიდა. რა რჯიდა ქართველ პროკურორს და რა იყო საკითხისადმი ვასილ ჭილაძის ასეთი „გულანთებული“ დამოკიდებულების მიზეზი. მან ხომ ქართული ეკლესია-მონასტრების ქონებისა და საეკლესიო გლეხების რაოდენობის დადგენა-დაზუსტების მიზნით საქართველო-იმერეთის ეპარქიები არაერთხელ ფეხდაფეხ შემოიარა. რეგიონებში მისი ყოველი გასვლა კი, გარდა ორგანიზაციული, ფინანსური სირთულეებისა, მომეტებულ საფრთხეს წარმოადგენდა ჯერ კიდევ ლექსიკონზე თავგანწირული შრომის შედეგად შერყეული ჯანმრთელობისთვის. საბოლოოდაც, ხომ სწორედ საქმისადმი თავდაუზოგავმა დამოკიდებულებამ შეიწირა ქართველი პროკურორი. **ვასილ ჭილაძე 1828 წლის 12 აგვისტოს, ხანგრძლივი ავადმყოფობის შემდეგ 52 წლის ასაკში გარდაიცვალა.**

ჩვენ კი მიგვაჩნია, რომ ქართველი პროკურორის თავდადება, საქმისადმი მარტოოდენ იმპერიის ხაზინის შევსების სურვილით არ უნდა ყოფილიყო განპირობებული. არც მისი ცოდნა და არც განვლილი ცხოვრების გზა, ასეთი დასკვნის გაკეთების საფუძველს არ გვაძლევს. მართალია, ვასილ ჭილაძესთან მიმართებაში დაკისრებული სამსახურეობრივი მოვალეობისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულების ფაქტორს ვერ გამოვრიცხავთ, მაგრამ მისთვის სამსახურეობრივ ინტერესებზე უფრო მნიშვნელოვანი ქართველი გლეხკაცის, მშრომელი ადამიანის უკანონობისგან დაცვა უნდა ყოფილიყო. იმ ათასობით თანამემამულის ინტერესების დაცვა რომელთაც შემოსავალს დახარბებული ბატონიც, არაკეთილსინდისიერი სასულიერო პირებიც და იმპერიაც მუშტრის თვალით უყურებდა, მარცვის ობიექტად აღიქვამდა.

უსამართლოდ დაჩაგრულ ადამიანთა რაოდენობა კი, იმ დროისათვის მართლაც შემაშფოთებლად დიდი ყოფილა. როგორც ვასილ ჭილაძის მიერ პეტერბურგში გაგზავნილი შეტყობინებიდან ირკვევა, პირადად მის მიერ ერთ-ერთი ასეთი შემოვლის დროს, კერძო პირების მიერ მითვისებული 898 კომლი საეკლესიო გლეხი იქნა გამოვლენილი.⁴⁶

⁴⁶ ლ.კვიციანი, გვ.55.

მოგვიანებით, მასვე, როგორც ის ობერ პროკურორს წერდა, კიდევ ორი ათასზე მეტი ანალოგიური შემთხვევა აღურიცხავს.⁴⁷ საგადასახადო სფეროში დამკვიდრებული ქაოსი კი, ცხადია ხელ-ფეხს უხსნიდა შემოსავალს დახარბებულ, ათასი რჯულის მესაკუთრეს (თავადაზნაურობას, სამღვდელოებას, მევახშეებს და სხვა). ისინი ხომ ამ გზით სახელისუფლებო ინსტიტუტებისთვის დამალული გლეხებისა და შესაბამისად, მათგან ამოღებული დოვლათის ბატონ-პატრონი ხდებოდნენ.

არანაკლები სირთულეები ელოდათ გლეხებს იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ბატონის უღლისგან განთავისუფლებას მოინდომებდნენ. მემამულეები მათთვის ხელის შესაშლელად დაუყოვნებლივ იწყებდნენ უკვე არსებული გადასახადების თვითნებურად გაზრდას ან სულაც ახლის შემოღებას, რაც ხშირად განაწყენებული გლეხების მხრიდან კანონიერი გადასახადებისთვის თავს არიდების მიზეზი ხდებოდა. ეს კი, სახელმწიფოს გადასახადების ამოღების, ისედაც შრომატევად პროცესს, კიდევ უფრო ურთულეებდა. აღნიშნულს ემატებოდა ისიც, რომ საკითხი არც საკანონმდებლო თვალსაზრისით იყო მოწესრიგებული. იმ დროს საქართველოში ურთიერთობა გლეხსა და ბატონს შორის ჯერ კიდევ ვახტანგ VI სამართლის წიგნის მიხედვით რეგულირდებოდა. საუკუნის წინანდელ ძეგლში კი, გასაგები მიზეზის გამო ბატონისგან გათავისუფლების მსურველი გლეხების შესახებ სიტყვაც არ იყო ნახსენები.

გამოსავალი მთავარმართველისთვის ისევ სინოდალურ პროკურორს ვასილ ჭილაძეს შეუთავაზებია. მისივე წარდგინების საფუძველზე, უზენაეს მთავრობას საერთო კრებისთვის მიუცია წინადადება, ბეგარისა და გადასახადის ოდენობა, ბატონისგან გათავისუფლების მოსურნე ყმა გლეხებს, აზნაურთა და მემამულეთა თანდასწრებით, შემდეგი სახით გნსაზღვროდათ: თავისუფლების მძებნელ გლეხს, რომელიც იხდიდა **კულუხსა** და **ღალას** (ანუ ღვინისა და პურის გადასახადს), მემამულისთვის უნდა ემუშავა კვირაში 2 დღე, ხოლო ვინც არ იხდიდა ამ გადასახადს, კვირაში 3 დღე. გარდა ზემოაღნიშნულისა, სხვა რამე გადასახადის დაწესების უფლება აზნაურს, მემამულეს აღარ ეძლეოდა.

⁴⁷ იქვე.

სამწუხაროდ, სინოდალური პროკურორის წარდგინების საფუძველზე მიღებული ეს ძალზედ მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება, მემამულეთა ინტერესების გათვალისწინებით ცხოვრებაში ვერ გატარდა. თუმცა, მიუხედავად აღნიშნულისა ერთი რამ ცხადია, საქართველოში ყმა გლეხების გათავისუფლების გზაზე პირველი დოკუმენტი, როგორც ქალბატონი ლ.კიკნაძე სამართლიანად მიუთითებს, სწორედ საქართველო იმერეთის წმინდა სინოდის თბილისის კანტორის პროკურორის, ვასილ ჭილაძის წარდგინების საფუძველზე შეიქმნა.⁴⁸

უთუოდ საინტერესო დაკვირვებაა. თუმცა, ერთადერთი ვინც ვასილ ჭილაძეს (ისიც მიღწეული შედეგის გათვალისწინებით) ქართველი გლეხკაცის განსათავისუფლებლად წარმოებულ “სამართლებრივ რბოლაში“ შეიძლება შეეცილოს, მისივე მოგვარე, საქართველოს უზენაესი მთავრობის მაშინდელი პროკურორი, გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილია. როგორც წერილის დასაწყისშიც აღვნიშნეთ, ჭილაძეთა იმ შტოს წარმომადგენელი, რომელმაც თავის გადარჩენის მიზნით XVIII საუკუნის დასაწყისში მფარველობა ქართლის მეფეს ვახტანგ VI სთხოვა და მის სამსახურში ჩადგა. განმანათლებელ მეფეს ძმები ტახტის აზნაურ ჭილაშვილებად ჩაუწერია და საგურამოს თავზე სამკვიდრო მიუცია. მას შემდეგ ძმებს, აწ უკვე ჭილაშვილებს, ვაჟკაცობითა და ერთგული სამსახურით ისე გაუთქვამთ სახელი, რომ ერთ-ერთისთვის ბაბანასთვის, მეფეს დუშეთიდან დასავლეთით მდებარე მილახვრიანთკარის სასახლე უბოძებია. კიდევ უფრო დაწინაურდა ჭილაშვილების ოჯახი მას შემდეგ რაც მეფე ერეკლემ მათ აღსაზრდელად საკუთარი ძე, **ვახტანგ (ალმასხან) ბატონიშვილი (1761-1814წ.წ.)** მიაბარა.⁴⁹ ისინიც ჩვეული

⁴⁸ ლ.კიკნაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ.59.

⁴⁹ ეს სწორედ ის **ლომგული ვახტანგ ბატონიშვილია**, რომელმაც 1795 წლის სექტემბერში, კრწანისის ველზე აღამაჰმად-ხანთან გამართულ უთანასწორო ბრძოლაში, მეთაურობდა რა არაგვის საუფლისწულო მამულში შეკრებილ არაგველთა 300 კაციან რაზმს, თავისი მამაცობით მტერიც კი გააოცა. ძმიშვილთან, იოანე ბატონიშვილთან ერთად, მანვე გადაარჩინა კრწანისის ველზე გავუშვებული და სიკვდილის მამიებელი, მტრის მიერ გარშემორტყმული მეფე ერეკლე დატყვევებას და დამამცირებელ სიკვდილს. მალევე მიხვდა რა, საიმპერატორო კარის ვერაგობას, ვახტანგ ბატონიშვილმა თავის საუფლისწულო მამულში წინააღმდეგობის მოძრაობის გაჩაღება სცადა. ამ განზრახვით დუშეთში მდებარე რეზიდენციაც კი მიატოვა და გუდამაყარში გაიხიზნა. მასთან შეთანხმებითვე დაესხა თავს **გლახა ჭილაშვილი რუსეთის ჯარის პირველ მთავარსარდალ კნორინგს** და 18 მებრძოლი დაუჭრა. თუმცა, მოგვიანებით იმპერატორის მოხელეებმა ყალბი დაპირებებით მაინც შეძლეს ბატონიშვილის ქალაქში ჩამოტყუება, დაპატიმრება და 1803 წელს სამეფო ოჯახის სხვა წევრებთან ერთად რუსეთში გასახლება. სადაც სიცოცხლის ბოლომდე ნაყოფიერი სამეცნიერო საქმიანობა არ შეუწყვეტია. მის კალამს ეკუთვნის: „განჩინება ბარისა და მთიელთა ადგილთა“, „ეზისტოლენი საქართველოს მეფის ირაკლის ძის ვახტანგისა“, „ისტორიებრივი აღწერა ღირსთა ხსომისა შემთხვე-ულებათა საქართველოსა შა აღწერითა ზნეობათა და ჩვეულებათა მახლობელთათა მის ქვეყნისა, თხზული საქართველოს მეფის

გულისხმობით მოეკიდნენ მეფის დავალებას და ბატონიშვილს მათი ზრუნვა, არამც თუ სიყრმესა და სიჭაბუკეში, სიცოცხლის ბოლომდე არ მოკლებია. მეტიც, ბაბანას ვაჟი, ვახტანგის თანატოლი და თანაშემზრდილი გლახა ჭილაშვილი (1762-1818წ.წ.), ბატონიშვილს რუსეთში გადასახლების შემდეგაც თან გაყვა და გარდაცვალებამდე გვერდიდან არ მოშორებია.

ჭილაშვილების ერთგულებას თავის მხრივ, სამეფო ოჯახიც სათანადოდ აფასებდა. როგორც 1782 წელს, ვახტანგ ბატონიშვილის მიერ „არაგველ აზნაურიშვილის“,⁵⁰ ბაბანა ჭილაშვილისათვის ბოძებულ სიგელშია ხაზგასმული, მათ ვახტანგ ბატონიშვილამდეც, არაგვის საერისთავოს მეზატონეთა მილახვრობა⁵¹ ჰქონიათ ბოძებული და „რუსეთიდან მომავალის ვაჭრისა და თუ აქედან წამსვლელის ვაჭრისა, და აგრეთვე ჩერქეზეთიდან მოსულის ცხენების ბაჟის აღება ყოველთვის“ მათი ოჯახის სახელოდ ყოფილა დადგენილი.⁵² შემოსავლიანი სამსახური, ცხადია სასიკეთოდ უნდა ასახულიყო ჭილაშვილების ოჯახის მატერიალურ ყოფაზე. აღნიშნულის დასტურად შეგვიძლია მოვიშველიოთ ქ.თბილისში, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მილახვრიანთკარიდან წამოღებულ ქვაზე შემორჩენილი წარწერა, რომლის თანახმად: „ქ. ყოვლისა საქართველოსა მეფისა ირაკლი მეორისა ძისა ვახტანგ აღმასხანისა გულითადმან მონამან ჭილაძემან,⁵³ ბაბანაშვილმან, მილახვართან, სამთა თემთა მოურავმან და რუსეთის გზის მცველმან გლახამ აღვაშენე ციხე

ირაკლის ძის ვახტანგის მიერ“ და სხვ. გარდაიცვალა ვახტანგ ბატონიშვილი 1814 წლის ოქტომბერში, სანკტ-პეტერბურგში, 53 წლის ასაკში. დაკრძალულია იქვე წმინდა ალექსანდრე ნეველის სახელობის ხარების ეკლესიაში (სრ. იხ. ივ.სურგულაძე, „ნარკვევები საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან“, თბ. 2001წ., სააქც. საზ-ბა „პირველი სტამბა“, გვ. 119-125);

⁵⁰ აქვე დავძენთ, რომ უფროსი ძმის **ლევან ბატონიშვილის** (1756-1781წ.წ.), გარდაცვალების შემდეგ, ფეოდალური საქართველოს ეს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სამხედრო-ადმინისტრაციული ერთეული არაგვის საერისთავო, მეფე ერეკლემ საუფლისწულოდ სწორედ ვახტანგ ბატონიშვილს გადასცა;

⁵¹ **მილახვარი** — სამეურნეო დარგის მოხელე XVIII საუკუნის საქართველოში. ცნობილია ქართლისა და კახეთის სამეფოების, დედოფლისა და ბატონიშვილის მილახვარები. მილახვარი განაგებდა მამულებს, მონაწილეობდა საფინანსო საკითხების გადაწყვეტაში და სხვა საკითხებში. (სრ. იხ. **ი.სურგულაძე, საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისათვის**, ტ. 1, თბ., 1952, გვ. 224);

⁵²სრ. იხ. საქართველოს ისტორიულ-არქიტექტორული ძეგლების აღწერა, ელ. მის.: <http://www.dzglebi.ge/dzglebi/wh/chilashvilebi.html>;

⁵³ უნდა აღინიშნოს, რომ სხვადასხვა წყაროებში ჭილაშვილები მოხსენიებული არიან: **ჭილაძეზად, ბაბანაშვილებად, ჩილაიევეზად**. შესაბამისად, მილახვრიანთკარიდან წამოღებულ ქვაზე შემორჩენილი წარწერა ამ თვალსაზრისით გამონაკლისს არ წარმოადგენს (გ.ფ.);

და გალავანი ესე და მას შინა სახლი ღ-ისა და სახლნიცა ჩემნი მოვამრგვალენ, რათა მას შინა იდიდებოდეს ღ-თი და მის მიერ იცვებოდნენ შვილნი და სახლეულნი ჩემნი“.⁵⁴

უთუოდ აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტიც, რომ ახალაშენებული სასახლისა და მრავალრიცხოვანი ოჯახის პატრონმა, გლახა ჭილაშვილმა (ის 5 ვაჟის და 4 ქალიშვილის მამა გახლდათ), როგორც კი, სამეფო ოჯახისა და ქვეყნის ჩარხი უკუღმა დატრიალდა, უყოყმანოდ დათმო ყველაფერი და სამეფო ოჯახის დანარჩენ წევრებთან ერთად, რუსეთში გადასახლებულ ვახტანგ ბატონიშვილს თან ეახლა. იმ დროისათვის, როგორც ჩვენს ხელთ არსებული მასალებიდან ირკვევა, ტახტის ერთგულ მსახურს ქალიშვილები უკვე გათხოვილი ჰყოლია. ვაჟიშვილებს რაც შეეხება ხუთიდან - ერთი, კონსტანტინე ადრეულ ასაკში დაიღუპა. მეორე ვაჟი კი, პეტერბურგში საქართველოს უკანასკნელი დედოფლისთვის, მარიამისთვის გაუყოლებიათ მხლებლად, სადაც გაცივებულა და იქვე გარდაცვლილა. რაც შეეხება მასთან დარჩენილ სამ ვაჟიშვილს, სალად შეაფასა რა შექმნილი ვითარება, უკვე ცხოვრების შუაწელს მიღწეულმა და მრავალ ჭირგამოვლილმა ვაჟკაცმა, სამივე ძე განათლების მისაღებად რუსეთში თან გაიყოლა.⁵⁵

როგორც აკად. სერგო ჯორბენაძე სამართლიანად შენიშნავდა,⁵⁶ მათ აღზრდაში, აქტიური მონაწილეობა მიუღია უშვილოდ გადაგებულ, ვახტანგ ბატონიშვილს.⁵⁷ როგორ დაუფასეს გარჯა შვილებმა მამასა და მზრუნველ ბატონიშვილს, ყველაზე უკეთ ალბად, თავად ძმების

⁵⁴ სპეციალისტთა შეფასებით, მართალია **მილახვრიანთკარის ციხე-დარბაზი** თავისი მამტაბებით დიდ ფეოდალთა ციხე-დარბაზებს ვერ შეედრებოდა, თუმცა შეიცავდა მათთვის დამახასიათებელ ყველა ელემენტს: გალავანს, კოშკებს, საცხოვრებელ სახლს, კარის ეკლესიას, სამეურნეო სადგომებს. „შიდა ციხის“ გარეთ კი, ყოფილა საჯინიბოები და გარეთა გალავანი, რომელიც ჭილაშვილების ბაღ-ვენახებს ერტყმოდა გარს. როგორც ამავე წარწერიდან ხდება ცნობილი სასახლის მშენებლობა გლახას 1800 წლის გაზაფხულზე დაუსრულებია. (სრ. იხ. საქართველოს ისტორიულ-არქიტექტორული ძეგლების აღწერა, ელ. მის.: <http://www.dzglebi.ge/dzglebi/wh/chilashvilebi.html>);

⁵⁵ ცნობილია, რომ 1803 წლის შემდეგ, გლახა ჭილაშვილი პერიოდულად ჩამოდიოდა საქართველოში. როგორც ითქვა, თავდაპირველად ის რუსეთის ხელისუფლების საწინააღმდეგო მოძრაობაშიც ღებულობდა მონაწილეობას. თუმცა, საბოლოოდ მიჩნეულია, რომ ის პრორუსული მიმართულების ქართველ თავად-აზნაურთა ბანაკს შეუერთდა (მონაც. შედგ. ქართლ-კახეთის თავადაზნაურთა სიების მიხედვით სრულად იხ. ელ. მისამართზე: <http://nobility.pro/ge/statia/43-chilashvili-gabriel-glakha-babanas-dze.html>);

⁵⁶ ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორ, **პროფესორ აკაკი მათიაშვილის** მტკიცებით, სწორედ ბატონი სერგო ჯორბენაძე გახლდათ ქართველი მეცნიერებიდან პირველი, ვინც ჯერ კიდევ 1963 წელს, ჟურნალ „საბჭოთა სამართლის“ პირველ ნომერში, გამოქვეყნებული წერილით (63-71გვ.), „**პირველი წვლილი შეიტანა გ. ჭილაშვილის, ამ ჭეშმარიტად დიდი მოაზროვნის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლის საქმეში**“ (სრ. იხ. ა.მათიაშვილი - „კვლავ გიორგი ჭილაშვილის შესახებ“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1965წ., N4, გვ.57);

⁵⁷ **სერგო ჯორბენაძე** - „ი.გ. ჭილაშვილი - დიდი მოაზროვნე და სახელოვანი იურისტი“, ჟურ. „საბჭოთა სამართალი“, 1963წ., N1, გვ. 63;

უაღრესად წარმატებული სამოხელეო კარიერის მიხედვით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. მათ შორის უფროსის, საქართველოს პირველი ქართველი პროკურორის გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილის (1792-1838წ.წ.), ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მოგვიანებით ჩვენ უფრო ვრცლად განვიხილავთ. რაც შეეხება, დანარჩენ ორ ძმას ბაბანა (იგივე ბორის) და საომ (იგივე სერგეი) ჭილაშვილებს,⁵⁸ როგორც ჩანს მათში მეომარი წინაპრის გენმა იმძლავრა და სამხედრო კარიერა არჩიეს.

ტახტის აზნაურმა **ბაბანა (ბორის) ჭილაშვილმა** (1798-1850) სამსახური 1816 წელს იუნკერად დაიწყო და იმპერიის შეიარაღებულ ძალებში, 34 წლიანი სამსახურის მანძილზე, სხვადასხვა დროს ხელმძღვანელობდა: ქართველ გრენადერთა თუ, თბილისის ეგერთა პოლკებს, იყო აფხაზეთსა და სამეგრელოში განლაგებული რუსული სამხედრო ქვედანაყოფების მეთაური, ქართული ფეხოსანი პოლიციის უფროსი.⁵⁹ საბრძოლო მოქმედებების დროს გამოჩენილი მხნეობის, საზრიანობისა და კავკასიელ მთიელთა წინააღმდეგ ბრძოლებში მიღწეული წარმატებებისთვის, ბაბანას გენერალ-მაიორის ჩინი უბოძეს და იმავდროულად ჭარბელაქანის სამხედრო ოლქისა და ლეკეთის საკორდონე ხაზის⁶⁰ უფროსადაც დანიშნეს. მეტიც, ამ გულად გენერალს სახელისუფლებო წრეებში ისეთი სახელი მოუხვეჭია, რომ თავად მეფისნაცვალს გრაფი ვორონცოვი, იმპერატორის მინისტრები - „მის

⁵⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ იმ დროს იმპერიაში დამკვიდრებული წესის თანახმად ყველგან, ოფიციალურ დოკუმენტებსა, თუ პირად მიმოწერაში შვილებიც და თავად, ოჯახის უფროსი გლახა ჭილაშვილიც გადაკეთებული გვარ-სახელებით როგორც: გლახა (**Гаврил**), გიორგი (**Иагор**), ბაბანა (**Борис**) და საომ (**Сергей**) ჩილიაევებად (**Чилиев**) არიან მოხსენიებულნი.

⁵⁹ ბაბანას შესახებ საინტერესო მოგონებებია შემორჩენილი **პუშკინის მოგზაურობიდან კავკასიაში**. კერძოდ, თავის 1829 წლის 24 მაისის წერილში პოეტი დახმარებას თხოვდა იმ დროისათვის მთიელი მოსახლეობის მმართველს (управляющий горскими народами), მაიორ ბაბანა ჭილაშვილს, ჯვრის უღელტეხილის ძნელად გასავლელ მონაკვეთზე გადმოსვლაში. რაზეც ბაბანას კავკასიური სტუმართმოყვარეობით უპასუხია და მეტიც, სტუმარი ღამის გასათევად საკუთარ რეზიდენციაში მიუწვევია. როგორც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე და პუშკინისტი ივანე ენაკოლოვაშვილი (1893-1994წ.წ.) მიუთითებდა, შესაძლოა პუშკინს ჯერ კიდევ პეტერბურგიდან ჰქონოდა პირადი ნაცნობობა როგორც ბაბანასთან, ისე მის უფროს ძმასთან იაგორთან. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მეფის მოხელე საკუთარ საცხოვრებელში არ უმასპინძლებდა თუნდაც საყოველთაოდ ცნობილ პოეტს რომელზეც იმ დროისათვის პოლიციას უკვე საიდუმლო მეთვალყურეობა ჰქონდა დაწესებული (სრ. იხ. И.К. Ениколопов – «Пушкин в Грузии и под Ерзрумом», изд. «мерани», Тб., 1975г., ст. 51-53. ასევე «Акты, собранные Кавказской Археографической комиссиею», т. VII, тип. Главного Управления Наместника Кавказского, Тифлис, 1878г., ст. 955).

⁶⁰ **საკორდონე ხაზი** - სამხედრო-სტრატეგიული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი და კარგად გამაგრებული სასაზღვრო ობიექტების (ციხე-სიმაგრეები, საგუმბაგოები, საბაჟო-გამშვები პუნქტები და სხვ.) ერთობლიობა მეფის რუსეთში, რომელსაც კავკასიელ მთიელთა თავდასხმის შემთხვევაში უნდა უზრუნველყო მტრის მოგერიება და მკვიდრი მოსახლეობის უსაფრთხოების დაცვა.

მაღალკეთილშობილებად“ მოიხსენიებდნენ. ქართველ არისტოკრატებს კი, არაერთგზის მიუმართავთ თხოვნით, „სიტყვა შეეშველებინა“ იმპერიის დიდმოხელეებზე ზეგავლენის მოსახდენად.⁶¹ რაც შეეხება, მის ვაჟს პოლკოვნიკ კონსტანტინე ჭილაშვილს, მისი სახელი სამუდამოდ არის ჩაწერილი ბულგარელი ხალხის დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის ისტორიაში, როგორც რუსეთ-ოსმალეთის 1877-1878 წლების უმნიშვნელოვანესი დაპირისპირების, შიპკის უღელტეხილზე გამართული ბრძოლის გმირის.⁶²

სამხედრო მოღვაწის სახელოვანი გზა განვლო საომ (სერგეი) ჭილაშვილმაც (1803-1864წ.წ.), რომელმაც სამხედრო კარიერა სულ ახალგაზრდამ, 14-15 წლის ასაკში, თვით პეტრე I-ის მიერ შექმნილ, ლეიბ გვარდიის პრეობრაჟენსკის პოლკში დაიწყო. მას შემდეგ კი, ბრძოლით განვლო სამხედრო გზა იუნკერობიდან - პოლკოვნიკობამდე. 1850 წლის ბოლოს, ჩრდილოკავკასიელი მთიელების წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში გამოჩენილი საზრიანობისა და მამაცობისთვის, მას გენერალ-მაიორის წოდება მიენიჭა და იმავდროულად შემახის სამხედრო გუბერნატორის თანამდებობაზეც დაინიშნა.⁶³ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამოხელეო ასპარეზზე მიღწეული წარმატებების მიუხედავად, მას არასდროს დავიწყებია თავისი ფესვები და როცა კი შესაძლებლობა ეძლეოდა, ყოველთვის განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა თანამემამულეების მიმართ. ეს განსაკუთრებით თვალშისაცემი იყო 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილე პირების მიმართ. მათ შორის განსაკუთრებულია საომ ჭილაშვილის ღვაწლი შეთქმულების ერთ-ერთი ორგანიზატორისა და თავადაც შეთქმულების აქტიური მონაწილის თეკლა ბატონიშვილის ვაჟის ალექსანდრე ორბელიანის გადარჩენის საქმეში.

⁶¹ თვალსაჩინოებისთვის შეგვიძლია გავიხსენოთ, დიდი ქართველი პოეტისა და XIX საუკუნის გამოჩენილი ქართველი სახელმწიფო მოღვაწის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის შვილის, ნინო ჭავჭავაძის 1850 წლით დათარიღებული წერილი, რომელშიც ის ბ.ჭილაშვილს სწორედ ამ სახის დახმარების გაწევას სთხოვდა. "ალბათ თქვენთვის ცნობილია - წერდა თავადის ასული - რომ ზაქარია ავალოვი (ავალიშვილი), დიდი ხანია არის კანდიდატი, თავად ვორონცოვისგან რაიმე თანამდებობის მიღებაზე. ამჟამად თავადი ანდრონიკოვი (ანდრონიკაშვილი), ნიშნავს მას თავად ჩოლოკაევის (ჩოლოყაშვილის) დამხმარედ, მაგრამ თქვენი თანხმობის გარეშე მას არ დაამტკიცებენ"(სრ. იხ. ეთერ ერადის წერილი „ძმები ჭილაშვილების დაბრუნება“, გაზ. „კვირის პალიტრა“, 07.11.2011წ.).

⁶² გადმოცემის თანახმად, სოფიის ერთ-ერთი მთავარი ქუჩა დღემდე კონსტანტინე ჭილაშვილის სახელს ატარებს;

⁶³ 1859 წლიდან, მას შემდეგ რაც საგუბერნიო ქალაქი ბაქო გახდა, შემახის გუბერნია გადაკეთდა ბაქოს გუბერნიად;

არ გამოვრიცხავთ, საომ ჭილაშვილის განსაკუთრებული დამოკიდებულება შეთქმულების მონაწილეების მიმართ იმითაც ყოფილიყო განპირობებული, რომ მისი უფროსი ძმა, საქართველოს უზენაესი მთავრობის პირველი ქართველი პროკურორი გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილი, ამავე შეთქმულებაში მონაწილეობის ბრალდებამ შეიწირა. პიროვნება, რომლის შესაძლებლობებში დასარწმუნებლად საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული მისი პირადი საქმისთვის თვალის ერთი გადავლებაც საკმარისია: წმიდა ანას, წმიდა ვლადიმერის ორდენების კავალერი, ჯილდო 15 წლიანი უმწიკლო სამსახურისთვის, პარალელურად საქმისადმი გულმოდგინე დამოკიდებულების გამო, წლების განმავლობაში ვადაზე ადრე მინიჭებული საკლასო ჩინები, ისე რომ საქართველოში პროკურორად დანიშვნის დროისათვის ის უკვე კარის მრჩეველია⁶⁴ და ეს ყველაფერი „ერთ დღეში“ დასრულდა. 1832 წლის შეთქმულების შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ გ.ჭილაშვილს შეთქმულებაში მონაწილეობა ვერ დაუმტკიცეს, სამსახურეობრივად წლების განმავლობაში ერთ პოზიციაზე „გაყინეს“. საბოლოოდ კი მისი წოდებისა და შესაძლებლობებისთვის (ამ დროისათვის ის უკვე სამოქალაქო მრჩეველია),⁶⁵ აბსოლუტურად შეუსაბამო დავალებით აზერბაიჯანის უკიდურეს სამხრეთში, მკაცრი კლიმატური პირობებით გამორჩეულ ლენქორანის მაზრაში გაგზავნეს. სადაც გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილი მალევე, 1838 წლის 5 ნოემბერს, 46 წლის ასაკში გარდაიცვალა.

თუმცა, მანამდე, როგორც აღვნიშნეთ მას ჰქონდა, მართლაც ბრწყინვალე სამოხელეო კარიერა, რაც მნიშვნელოვანწილად ცხადია, პეტერბურგში ერეკლე II-ის ვაჟის, ვახტანგ ბატონიშვილის კარზე მიღებულმა ბრწყინვალე განთლებამაც განაპირობა.⁶⁶ აქვე დაიწყო

⁶⁴ კარის მრჩეველი, რუსული შესატყვისი - „ნადვორნი სოვეტნიკ“, რაც ვიცე პოლკოვნიკის სამხედრო წოდებას უთანაბრდება.

⁶⁵ სამოქალაქო მრჩეველი (სტატსკი სოვეტნიკ) - იმის გამო, რომ მასთან ზუსტად შესატყვისი ჩინი სამხედრო სამსახურში არ არსებობდა, მას განიხილავენ პოლკოვნიკისა და გენერალ მაიორის სამხედრო წოდებებს შორის. ეკუთვნოდა ჩინოვნიკთა კლასის პირველ ხუთეულს (1-5 კლასი), შეესაბამებოდა უმაღლესი ნომენკლატურის წარმომადგენლებს (დეპრტამენტის ვიცე დირექტორი, ვიცე გუბერნატორი, სახაზინო პალატის თავმჯდომარე და სხვა). სამოქალაქო მრჩეველის ჩინის მქონე მოხელეები მთელი იმპერიის მასშტაბით სარგებლობდნენ განსაკუთრებული პრივილეგიებით, ჰქონდათ მაღალი ანაზღაურება.

⁶⁶ იაგორ ჭილაშვილზე, როგორც ფილოსოფოსზე, სამართალმცოდნესა და ბუნებითი სამართლის თეორეტიკოსზე, წარმოდგენა გვექმნება მისი თარგმანების: ქართულიდან რუსულ ენაზე ვახტანგ (ალმასხან) ბატონიშვილის „ეზისტოლენი საქართველოს მეფის ირაკლის ძის ვახტანგისა“, ფრანგულიდან რუსულად თარგმნილი შარლ ლუი მონტესკიესა და გაბრიელ ბონო დე მახლის შრომებისა და ბოლოს მის მიერ რუსულ ენაზე შექმნილი უაღრესად საინტერესო ნაშრომის «Начертания права природного» („ბუნებითი სამართლის მონახაზის“) მიხედვით, რომელიც შექმნისთანავე 1812 წელს წიგნის სახით სანქტ-პეტერბურგში გამოიცა);

მისი სამოხელეო კარიერა მდივან-თარჯიმნის რანგში.⁶⁷ ვახტანგის გარდაცვალების შემდეგ (1814წ.), ის ჯერ პეტერბურგი განათლების სამინისტროში იწყებს მუშაობას. 1821 წლის პირველ აგვისტოს კი, საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის თანამდებობაზე ინიშნება და თბილისში ბრუნდება.

რა ვითარება დახვდა მას საქართველოში და უშუალოდ საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის სამსახურში, გარკვეულწილად მისი წინამორბედის ისტორიის მიხედვითაც შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. წინამორბედი კი კარის მრჩეველი, **მიხეილ თევდორეს ძე მელლინი** გახლდათ, რომელსაც 1814 წლიდან 7 წლის განმავლობაში უზენაესი მთავრობის პროკურორის თანამდებობა ეკავა. 1821 წელს კი, პოლიციის მიერ ფარულად მოკვლეული მასალების საფუძველზე, მაზრის ხაზინიდან 615 ჩერვონეცის⁶⁸ ქურდობის ბრადლებით გაასამართლეს. ძნელი არ არის იმის მიხვედრა, რომ მელლინისა და მისი მსგავსი მოხელეებისთვის, რომლებიც კავკასიის მმართველობაში უმრავლესობას შეადგენდნენ მკვიდრი მოსახლეობის ბედი სულ ერთი იყო. როგორც აკად. ს.ჯორბენაძე მართებულად შენიშნავდა: „მაშინ კავკასიაში ნებაყოფლობით თანამდებობაზე მხოლოდ ის ჩინოვნიკები მოდიოდნენ, რომლებსაც იოლი გამდიდრების სურვილი ამოძრავებდათ“.⁶⁹

სულ სხვა მიზნები ამოძრავებდა მრავალწლიანი განშორების შემდეგ, სამშობლოში დაბრუნებულ გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილს, რომელიც მისივე სიძის დიდი მამულიშვილის, **დიმიტრი ყიფიანის**⁷⁰ შეფასებას თუ გავიხსენებთ: „პირველი ქართველთაგანი იყო, რომელმაც ევროპული სწავლა-განათლება მიიღო და ამასთან ზედმიწევნით იცნობდა საქართველოს მაშინდელ მდგომარეობას“.⁷¹ შესაბამისად, ახალი პროკურორი კარგად

⁶⁷ 1808 წელს მონაწილეობა მიუღია გარდაცვალების შემდეგ ერეკლე II-ის მეუღლის დარეჯან დედოფლის დარჩენილი ვალების განმხილველი კომისიის მუშაობაში (სრ. იხ. საქართველოს ეროვნული არქივი, საქმე 6136, ფონდი 2, აღწ. 1, გვ.4).

⁶⁸ ფულის ერთეული მეფის რუსეთში, გამყარებული სახელმწიფოს ოქროს მარაგით;

⁶⁹ ს.ჯორბენაძე „ი.გ. ჭილაშვილი - დიდი მოაზროვნე და სახელოვანი იურისტი“, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1963წ., N1, გვ.64.

⁷⁰ გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილის ქალიშვილმა **ნინო ჭილაშვილმა** (1827-1902), დაამთავრა სმოლნის კეთილშობილ ქალთა ინსტიტუტი. ავტორია შესანიშნავი მოგონებების ნიკოლოზ ბარათაშვილის შესახებ. იყო „თბილისის მუსიკალური საზოგადოების“ დამფუძნებელი წევრი, წმიდა ნინოს სახელობის ქალთა საქველმოქმედო ორგანიზაციის წევრი. მონაწილეობდა თეატრალურ წარმოდგენებში. გარდაიცვალა 1902 წელს და დაკრძალულია მეუღლის დიმიტრი ყიფიანის გვერდით, მთაწმინდის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

⁷¹ დიმიტრი ყიფიანი „მემუარები“, სიმონ ხუნდაძის რედაქციით, 1930წ., გვ.126;

აცნობიერებდა იმასაც, რომ მისდამი დაქვემდებარებულ სამსახურს შეეძლო სასიკეთო ცვლილებები შეეტანა თანამემამულეთა ცხოვრებაში და ამიტომ, პირველ რიგში, თავად სამსახურის რეფორმირებას შეუდგა. კერძოდ, ცდილობდა ადგილებზე, მაზრებში გუბერნიის პროკურორის თანაშემწის (ე.წ. სტრიაპჩის) თანამდებობის შემოღებას.

მისი 1822 წლის 6 თებერვლის პატაკი მთავრმართებლის, გენერალ ერმოლოვის სახელზე, რომელიც სწორედ ამ პრობლემის მოგვარებას ეძღვნებოდა, დასაბუთების თვალსაზრისითაც საყურადღებოდ მივიჩნიეთ და შევეცადეთ მაქსიმალურად სრული სახით წარმგვეჩინა. კერძოდ, პატაკის დასაწყისშივე, გ.ჭილაშვილი აქცენტს აკეთებს ეკატერინე II-ის დებულებაზე გუბერნიების მართვის შესახებ (1775წ.), რომლის XXVII თავის 404-ე მუხლში ხაზგასმულია, რომ: გუბერნიის პროკურორი და გუბერნიის თანაშემწეები (სტრიაპჩები) ვალდებული არიან თვალყური ადევნონ და უზრუნველყონ: კანონით დადგენილი წესრიგის, ხელისუფლების ერთიანობის, მისი იმპერატორობითი უმაღლესობის ბრძანებების განუხრელი დაცვა. დააკვირდნენ, რომ ადგილებზე ვერავინ გაბედოს მოსახლეობისგან უკანონო მოსაკრებლების ამოღება და აღკვეთონ მექრთამეობის ნებისმიერი გამოვლინება. იმავედროულად, პირადად დაუყოვნებლივ მოახსენონ ადგილობრივ მთავრობას, ხომ არ შეინიშნება ადგილებზე უკმაყოფილება ან დაუმორჩილებლობა, საზოგადოებრივი სიმშვიდის ხელყოფის ფაქტები და სხვა (იმავე დებულების 405-ე მუხ., პუნქტი-4).

ეკატერინე II-ის დებულებაზე დაყრდნობით, ასე მოქმედებდნენ პროკურორები რუსეთში, სადაც მშობლიურ რუსულ ენას, ასე ორგანულად ჰყავდა შეკავშირებული ხელმძღვანელები და ხელქვეითები, მთავრობა და მოსახლეობა. მეტიც, რუსეთის ცენტრალურ გუბერნიებში პროკურორს შესაძლებლობა ჰქონდა საგუბერნიო ქალაქში პირადად, სრულად შეესრულებინა მასზე დაკისრებული მოვალეობები. მაზრებში კი, ამ ფუნქციის განხორციელება მისდამი დაქვემდებარებული თანაშემწეებისთვის დაევალებინა. ამ უკანასკნელებს, მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ მოსახლეობასთან და შეეძლოთ ადვილად მოეპოვებინათ სამსახურეობრივად მათთვის მნიშვნელოვანი ცნობები და დროულად მიეწოდებინათ პროკურორისთვის. მას კი, წინასწარ მიეღო ზომები გამოვლენილი:

„ბოროტმოქმედებების, უწესრიგობების, უსამართლობის და ხალხის დამღუპველი ჩაგვრის აღმოსფხვრელად“.⁷²

რადიკალურად განსხვავებული მდგომარეობა დახვდა გ.ჭილაშვილს საქართველოში. აქ პროკურორის თანაშემწის შტატი კანონით გათვალისწინებული საერთოდ არ იყო. შესაბამისად, უზენაესი მთავრობის პროკურორი ყოველდღიურად აწყდებოდა დაუძლეველ წინააღმდეგობას, განეხორციელებინა დაკისრებული მოვლეობა თბილისის საზღვრებს მიღმა, მაზრებში. ეს მაშინ როდესაც, როგორც თავად გ.ჭილაშვილი უსვამდა ხაზს, დედაქალაქზე მეტად, სადაც სახელისუფლებო ინსტიტუტების უმრავლესობა იყო განთავსებული, შესაბამისად ინფორმაციაზე წვდომის რესურსიც მეტი იყო, გაცილებით სასარგებლო იქნებოდა პროკურატურის წარმომადგენლის ყოფნა მაზრებში. როგორც ჩანს, საქართველოს უზენაესი მთავრობა ამას გ.ჭილაშვილის ჩამოსვლამდეც მიხვდა და საქმეთა გამართულად წარმოებისა და ამ სფეროში წესრიგის უზრუნველსაყოფად, პროკურორის თანაშემწის მოვალეობების შესრულება საოლქო და მაზრის სასამართლოს მდივნებს დააკისრა.

როგორც გ.ჭილაშვილი საკუთარ პატაკში მიუთითებს, მთავრობის მიერ მიღებული ზომები ამ სფეროში წესრიგის დასამყარებლად საკმარისი არ აღმოჩნდა. ეს იმიტომ, რომ ქართველი პროკურორის შეფასებით, სასამართლოს მდივნები უმეტესწილად პროკურორისთვის მხოლოდ საპატიმრო, წარმოებით დამთავრებული და დაუმთავრებელი საქმეების შესახებ უწყისების (ისიც დიდი უზუსტობებით), წარდგენით კმაყოფილდებოდნენ. ამიტომ უკეთესის მოლოდინი არც უნდა ჰქონოდათ. განა შეეძლო მდივანს პროკურორისთვის მოეხსენებინა ადგილობრივი ხელმძღვანელობის, მაზრისა და ოლქის მოსამართლეების მიერ ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების თაობაზე, მაშინ როდესაც ის როგორც მდივანი პირადად იყო ჩართული საქმისწარმოების პროცესში და შესაბამისად, თავადაც ეკისრებოდა პასუხისმგებლობა გამოვლენილ დარღვევებზე. გარდა აღნიშნულისა, გასათვალისწინებელი იყო ის ფაქტორიც, რომ ხელმძღვანელობის კეთილგანწყობის დაკარგვის შემთხვევაში ის სამსახურსაც კარგავდა.

⁷² «Акты, собранные Кавказской археографической комиссиею» (АКАК) – Т. 6, част - 1, 1874г., Тифлис, ст.47.

შესაბამისად გ.ჭილაშვილის შეფასებით მისი საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის თანამდებობაზე დანიშვნის დროისათვის, პროკურორი ფაქტიურად მოკლებული იყო შესაძლებლობას, შეესრულებინა მაზრებში მასზე დაკისრებული სამსახურეობრივი მოვალეობები. ხოლო მოსახლეობა, რომელიც წლების მანძილზე პროკურორის მეთვალყურეობის გარეშე იყო დარჩენილი და იმავდროულად არ იცოდა სამართალწარმოების ენა (ხელმძღვანელობამ კი მკვიდრი მოსახლეობის), მისდაუნებურად თავად იქცა „საიმედო ფარად“, ხელისუფლების ბოროტად გამოყენებით დაინტერესებული ჩინოვნიკებისთვის. როგორც გ.ჭილაშვილი მართებულად შენიშნავდა: ისინი სულ უფრო მეტად რწმუნდებოდნენ, რომ ცნობები მათ მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედებების შესახებ არასდროს, ყოველ შემთხვევაში დროულად მაინც ვერ მიაღწევდა ხელმძღვანელობამდე.⁷³

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით გ.ჭილაშვილმა ნებართვა ითხოვა მთავარმართებელ ერმოლოვისგან, რომ მანამდე ვიდრე მას თანაშემწეებს დაუნიშნავდნენ, შესაძლებლობა მიეცათ პირადად გასულიყო მაზრებში (აშკარაა თანხვედრა ვასილ ჭილაძის ანალოგიურ თხოვნებთან), საქმეთა წარმოების პროცესის გასაცნობად და ადგილზე გასარკვევად ხომ არ განიცდიდა მოსახლეობა „იმ სახის ზემოქმედებას რაც ეწინააღმდეგება კანონს და მთავრობის ნებას“. მისი თბილისში არ ყოფნის დროს კი, პროკურორის მოვალეობის შესრულება დროებით ადილობრივი მთავრობის იმ მოხელისთვის დაევალებინათ, რომელსაც მთავარმართებელი დაამტკიცებდა. იმავდროულად, გ.ჭილაშვილი მთავარმართებელს სთხოვდა, იმ შემთხვევაში თუ მისი აღმატებულება მის მოსაზრებას საქმისთვის სასარგებლოდ მიიჩნევდა, მისი ბრწყინვალეების იუსტიციის მინისტრის სახელზე საკუთარი მიმართვით მხარდაჭერა გამოეხატა პატაკისთვის, რომელიც როგორც უწყების ხელმძღვანელისთვის,⁷⁴ გ.ჭილაშვილს პეტერბურგში უკვე გადაგზავნილი ჰქონია.

უნდა აღინიშნოს, რომ გ.ჭილაშვილის მიერ პატაკში ასახულმა არგუმენტებმა დაარწმუნეს იუსტიციის მინისტრიც და ადგილობრივი ხელმძღვანელობაც, პროკურატურის საქმიანობის ეფექტურობის ამაღლების მიზნით პროკურორის თანაშემწის (სტრიაპჩის) თანამდებობის შემოღების აუცილებლობაში. როგორც საკითხთან დაკავშირებით ჩვენს მიერ

⁷³ «Акты, собранные Кавказской археографической комиссией», (АКАК) – Т. 6, част - 1, 1874г., Тифлис, ст.48.

⁷⁴ 1802 წლიდან რუსეთის იმპერიის იუსტიციის მინისტრი იმვადროულად გენერალური პროკურორის თანამდებობასაც ითავსებდა.

მომიებული წერილობითი წყაროებით დასტურდება, მომდევნო 1823 წლიდან საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის უშუალო დაქვემდებარებაში მყოფ პირებს შორის უკვე მოხსენიებული არიან თანაშემწეები (სტრიაპჩები) როგორც სისხლის, ისე სამოქალაქო სამართლის საქმისწარმოების კუთხით.

არანაკლებ წარმატებული გამოდგა ქართველი პროკურორის ინიციატივა, რომელიც ოფიციალურად სახელმწიფო ხაზინის, რეალურად კი მევახშეებისა თუ, დროსტარებას გადაყოლილი თავადაზნაურობის წყალობით, გასაყიდად განწირული ყმა გლეხების ინტერესების დაცვას ემსახურებოდა. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო უნიკალური მოვლენა არამარტო ჩვენი რეგიონის, არამედ ზოგადად იმპერიის იმ დროინდელ სამართლებრივ ცხოვრებაში. მხედველობაში გვაქვს რუსეთის იმპერიის სახელმწიფო საბჭოს 1824 წლის 22 თებერვლის სხდომა, რომელზეც განხილული იქნა იუსტიციის მინისტრის წერილი და საკანონმდებლო კომისიის დასკვნა საქართველოში საჯარო ვაჭრობით გასაყიდი გლეხების საკითხის თაობაზე.

როგორც იუსტიციის მინისტრი საკუთარ წერილში აღნიშნავდა, საქართველოს მთავარმართებელმა გენერალმა ერმოლოვმა საკუთარ მხარდამჭერ მიმართვასთან ერთად, მას პროკურორ გ.ჭილაშვილის პატაკი გადაუგზავნა. მასში აღნიშნული იყო, რომ მემამულეების მხრიდან ვალის ვერ გასტუმრების შემთხვევაში, საქართველოს უზენაესი მთავრობა მართალია, იწვევდა მყიდველებს გლეხების შესასყიდად, მაგრამ მიუხედავად განცხადების სამგზის და ზოგჯერ მეტჯერ გამოქვეყნებისა, ვაჭრობაზე მყიდველი არ ცხადდებოდა. მთავრობა კი, ასეთ შემთხვევაში 1771 წლის 21 ივნისის ბრძანების საფუძველზე, იძულებული იყო გასაყიდად გამოყვანილი გლეხები ვალის გამცემისთვის საწყის ფასად დაეთმო. საწყისი ფასი კი, როგორც წესი საბაზრო ფასზე გაცილებით ნაკლები იყო.

გაითვალისწინა რა ზარალი, რომელსაც სახელმწიფო ხაზინა ასეთ შემთხვევებში განიცდიდა, პროკურორმა გ.ჭილაშვილმა მთავარმართებელს იმ დროისათვის საკითხის უაღრესად თამამი გადაწყვეტა შესთავაზა. ქართველი პროკურორის პატაკის თანახმად კერძო პირთა სავალე თუ, სხვა სახის პრეტენზიების დასაკმაყოფილებლად გლეხების გაყიდვის თობაზე განცხადების გამოქვეყნებისას, თავად გასაყიდი გლეხებიც მიეწვიათ

ვაჭრობაში მონაწილეობის მისაღებად. აღმასრულებელი და სახაზინო ექსპედიციის წარმომადგენელთა მონაწილეობით, შეეთავაზებინათ მათთვის გამოსყიდვისთვის აუქციონით განსაზღვრული, ხოლო მსურველთა გამოუცხადებლობის შემთხვევაში თავდაპირველად გამოცხადებული თანხის სრული მოცულობით გადახდა. თანხის გადახდის შემდეგ კი, ისინი საკუთარ უძრავ-მოდრავ ქონებასთან ერთად სახელმწიფო ხაზინის დაქვემდებარებაში გადაეყვანათ. ეს ყველაფერი პროკურორის პატაკში იმდენად დასაბუთებულად და რაც მთავარია „სახელმწიფოსთვის მიმზიდველად“ იყო წარმოჩენილი, რომ კავკასიის მთავარმართებელმა, თავისი სიმკაცრით განთქმულმა გენერალმა ერმოლოვმა და რუსეთის იმპერიის იუსტიციის მინისტრმა თავადაც დიდმა მემამულემ, თავადმა დიმიტრი ივანეს ძე ლობანოვ-რასტოვსკიმ (1817-1827) მხარი დაუჭირეს კანონპროექტს, რომლის მიხედვით იმდროინდელ რუსეთში საყოფაცხოვრებო ნივთებისა თუ, პირუტყვის მსგავსად ყიდვა-გაყიდვის ობიექტად მიჩნეული ყმა გლეხი, **აუქციონის მონაწილე, ანუ სამოქალაქო სამართალწარმოების სუბიექტი ხდებოდა.**

მეტიც, გ.ჭილაშვილი აღნიშნულით არ დაკმაყოფილდა და იმისათვის, რომ ხაზინის დაქვემდებარებაში გლეხების გადასვლის სახელმწიფოსთვის ესოდენ მომგებიანი პროცესი კიდევ უფრო დაჩქარებულიყო, აუქციონში მონაწილე გლეხებისთვის ხაზინიდან სახსრების გამოყოფა მოითხოვა. კერძოდ, გლეხებს თანხები გამოეყოფოდათ: 1. საერთო სახელმწიფო შემოსავლებიდან სახაზინო ექსპედიციის მიერ განსაზღვრული რაოდენობითა და მთავარმართებლის დამტკიცებით; 2. გამოსაყოფი სახსრების რაოდენობა ყოველ ჯერზე განისაზღვრებოდა 5000 მანეთით. რომლის გაზრდაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ ფინანსთა მინისტრის განსაკუთრებული თანხმობით; 3. გლეხებისთვის გადაცემული თანხა დასაბრუნებად უნდა გაწერილიყო რამდენიმე წელზე, გადამხდელის შესაძლებლობების, პროფესიისა და საცხოვრებელი ადგილის გათვალისწინებით; 4. ამ პროცესში სახელმწიფო ხაზინის ინტერესების დაცვა და მისი ახალი სარგებლით შევსებაზე ზრუნვა ევალებოდათ სამოქალაქო გუბერნატორს, სახაზინო ექსპედიციის უფროსსა და პროკურორს.

უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფო საბჭოს კანონების შემდგენი კომისიის დასკვნა, ფაქტიურად იზიარებდა ქართველი პროკურორის მიერ შედგენილი პირველადი

დოკუმენტის სულისკვეთებას, რაც მასში პუნქტობრივად იყო გაწერილი: 1. იმ შემთხვევაში თუ ვალაუვალობის გამო მემემულის უძრავი ქონება გაიყიდებოდა საჯარო ვაჭრობით, მის კუთვნილ გლეხებს უფლება ეძლეოდათ საკუთარი თავის გამოსასყიდად გადაეხადათ გამოსყიდვისთვის აუქციონით განსაზღვრული, ხოლო მსურველთა გამოუცხადებლობის შემთხვევაში თავდაპირველად გამოცხადებული თანხა სრული მოცულობით.

2. ამ ფორმით კერძო პირისგან (მემამულე, მევახშე) თავდახსნილი გლეხები იძენდნენ პირად თავისუფლებას და საკუთრების უფლებას მიწაზე რომელზეც ცხოვრობდნენ. შესაბამისად ირიცხებოდნენ თავისუფალ მიწათმოქმედთა კატეგორიაში ყველა იმ სარგებლით, რაც ამ წოდებისთვის განსაზღვრული იყო 1803 წლის 20 თებერვის ბრძანებითა და შემდგომი მითითებებით.⁷⁵

22 თებერვლის სხდომაზევე სახელმწიფო საბჭოს საერთო კრებამ ერთხმად დაუჭირა მხარი იუსტიციის მინისტრის მიერ განსახილველად შეტანილ საკითხს და მართებულად ცნო მისი ამოქმედება მხოლოდ საქართველოს ტერიტორიაზე.⁷⁶ უცვლელად დაამტკიცა სახელმწიფო საბჭოს გადაწყვეტიება იმპერატორმაც. ასე წარმატებით განვლო კანონპროექტმა გზა საქართველოს უზენაესი მთავრობის პროკურორის კაბინეტიდან - იმპერატორის ხელმოწერამდე. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ეს გამონაკლისი ქართველი გლეხკაცის სასარგებლოდ დაშვებულ იქნა არა ალექსანდრე II-ის ძირეული რეფორმების ხანაში, არამედ საქართველოში ბატონყმობის გაუქმებამდე ოთხი ათეული წლით ადრე. 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტით, ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსთის იმპერიის გუბერნიად გამომცხადებელი იმპერატორ ალექსანდრე I-ის მმართველობისას.

ზემოაღნიშნულ ფაქტებზე აქცენტი შეგნებულად გავაკეთეთ რათა, კიდევ ერთხელ გაგვესვა ხაზი ნებისმიერი სირთულის საკითხის გადაწყვეტისას რა დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მის სიღრმისეულ ცოდნას, ორიგინალურ ხედვას, საკუთარი პოზიციის ლოგიკურ დასაბუთებას და რასაკვირველია წარდგენის ფორმას. ზოგადად იმ უნარებს, რასაც სამოხელეო ხელოვნება

⁷⁵ Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ), Собрание Первое. Том XXXIX. Издательство: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, СПб., 1830, ст. 158.

⁷⁶ სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარემ გამოთქვა ერთადერთი შენიშვნა, რომლის თანახმად მთავარმართებელს დაევალა მოემზადებინა და სახელმწიფო საბჭოსთვის წარედგინა კონკრეტული წინადადებები სახსრების გაცემა-ამოღების პროცესში მოსალოდნელ სირთულეების თავიდან ასაცლებლად. სრ.იხ. იქვე, გვ. 159.

ჰქვია და რომელიც პროკურორ გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილის მიერ უმაღლეს საფეხურზე იქნა აყვანილი. დასასრულისთვის, კიდევ ერთ საკითხზე გვინდა ყურადღების გამახვილება, რომლის ხაზგასმაც სავალდებულოდ მივიჩნიეთ: გიორგი (იაგორ) ჭილაშვილისა და მისი წინამორბედის ვასილ ჭილაძის ცხოვრება, მოღვაწეობა საუკეთესო დადასტურებაა იმისა, რომ იმპერიის მუნდირში გამოწყობილი ქართველი პროკურორები, ამ ინსტიტუტის საქართველოში შემოტანის პირველი დღიდანვე, ღირსეულად იდგნენ თანამემამულეებისთვის სოციალური თუ, კოლონიალური ჩაგვრის შესამსუბუქებლად წარმოებული ბრძოლის ავანგარდში.